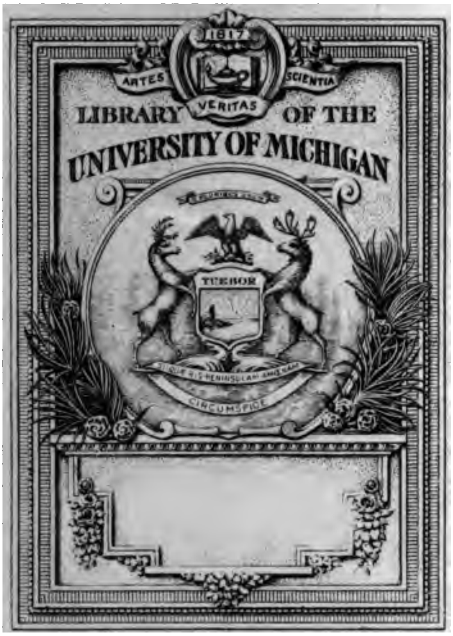
uerk - Propertii Carminum

1817
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

DE

PROPERTII CARMINUM

QUAE PERTINENT AD ANTIQUITATEM ROMANAM

AUCTORIBUS.

DISSERTATIO INAUGURALIS

QUAM

MMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB

SSIMO PHILOSOPHORUM ORDINE

IN

UNIVERSITATE FRIDERICIANA HALENSI

CUM VITEBERGENSI CONSOCIATA

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

MAURITIUS TUERK.

HALIS SAXONUM MDCCCLXXXV.

Viro Doctissimo

M. JUTROSINSKI

hunc libellum

pio gratoque animo

dedicat

scriptor.

Sex. Propertii ultimum sive quintum librum[1]) permultum a reliquis differre, primo aspectu facile intellegi potest. Nam cum priores libri in poesi amatoria, praecipue in Cynthiae laudibus celebrandis versentur — ita ut primus liber „Cynthia" inscribi potuerit — perpauca autem carmina ab amore aliena contineant, maxime quinto libro elegias argumentis inter se dissimillimas inesse videmus.[2])

Huc accedit, quod carmina nulla ratione et nullo ordine digesta inveniuntur[3]). Itaque viri doctissimi enixi sunt, ut causas mirae libri condicionis explorarent. Quorum agmen ducit artis philologicae heros, Carolus Lachmannus. Hic enim „libri quarti carmina non ab ipso poeta elaborata, sed ab eius amicis, ita ut in ceras temere coniecta, rudia quidem illa et indigesta invenerant, edita esse"[4]) suspicatus est. Quod excellentissimi viri iudicium mihi in duas partes videtur dividendum esse, quarum unam tantum veram esse probari

---

[1]) In Propertii libris, carminibus, versibus laudandis editionis Hauptianae numeris utar.

[2]) De Cynthia tantum duobus carminibus (c. 7 et 8) agi certe statuendum est; num c. 5, quo lenam illam improbissimam poeta devovet atque exsecratur, ad Cynthiam pertineat, saepius viri doctissimi dubitaverunt. c. 3 est epistola Arethusae ad Lycotam maritum in bello periclitantem data, c. 11 epicedium in honorem Corneliae. Reliquis autem (c. 1, 2, 4, 9, 10) poeta antiquitatis Romanae mores, ritus, fabulas demonstrat atque praedicat, ad quem numerum adiciendum esse c. 6, quo Augustum summis laudibus effert, verisimile est.

[3]) Longe secus existimat Th. Birtius (Antikes Buchwesen p. 425) singula carmina certo consilio disposita esse. Vellem demonstrasset vir doctissimus illam rationem, qua carmina digesta esse putat.

[4]) cf. Editio Lipsiensis (1816) p. 329.

posse arbitror. Atque recte iudicavit, quintum librum non a poeta ipso vulgatum esse, cuius rei documentum in perturbatione carminum ordinis positum est. Nam illa sex carmina, quorum argumenta in rebus Romanis versari scimus, quasi membra quaedam unius corporis esse manifestum est. Qua autem ratione factum esse credamus, ut illa membra disiecta sint, ut carmina non deinceps edita, sed aliis carminibus in dissimillimo argumento versantibus interrupta sint? Certe nulla. Itaque Lachmannum secutus puto, post mortem poetae ab amicis rectae rationis expertibus ultimum librum in lucem emissum esse.

Sed aliter iudicandum est de Lachmanni sententiae altera parte, qua carmina, utpote quae contextu sermonis carerent, non elaborata sed incepta tantum et forma ac specie adumbrata a poeta repente mortuo derelicta esse dixit. Cuius iudicii severitate adducti viri docti, qui eum secuti sunt, libri naturam atque indolem diligentissime excusserunt; quorum alii quidem ultra Lachmanni sententiam progressi totum librum ut puerilem et poeta indignum a Propertio abiudicaverunt[1]), alii Lachmanni causas refellentes recta atque accurata interpretatione explicaverunt, sententias optime cohaerere[2]); quod vero nonnulli loci penitus intellegi ac perspici non possent, magis scribarum neglegentiae quam poetae vitio tribuendum esse. Metricis autem curis hunc librum prioribus tantum praestare Eschenburgius[3]) inquisitione diligentissima demonstravit, ut ultimus liber longe perfectissimus habendus sit. Itaque sic iudico, poetam aetate iam confirmata librum conscripsisse, morte autem impeditum esse, quominus eum longius produceret et perficeret, perfectum ederet.

[1]) cf. Heimreichius, Novae quaestiones Propertianae in Symbolis Philologorum Bonnensium p. 676. — Dominicus Carutti, Propertii Cynthia cum libro IV, qui Propertii nomine fertur.

[2]) Krahnerus Philolog. Tom. 27 pag. 58. Brandtius Quaestiones Propertianae 1880.

[3]) liber miscell. Bonn 1864. p. 83.

Ad hoc iudicium — a quo temporum rationes minime dissentiunt — etiam adducor argumentis carminum diligenter observatis. Qua in re praecipue illa carmina eligenda sunt, quibus „sacra diesque cognomina prisca locorum“ versibus illustrare sibi poeta proposuit. Quis enim illis carminibus penitus perspectis negabit, poetam, ut illa scriberet, in morum sacrorum fabularum cognitione totum se collocasse? Eum autem adulescentem in illa studia incubuisse non verisimile est[1]), cum Propertii ingenium ita comparatum esset, ut magis ad lyricum quam ad epicum poeseos genus se converteret. Itaque putandum est, poetam ab eo tempore quo a natura sibi praeclaram ad carmina pangenda indolem datam esse sentiret, ad poesim lyricam sive amatoriam adiisse neque prius ab hoc genere discessisse quam mulieres ab eo amatae abdicatae essent. Quid? Nonne ipse c. III. 10, 17 pronuntiat

„Aetas prima canat veneres, extrema tumultus,
bella canam, quando scripta puella mea est?“

Provecta igitur aetate patriam celebrandam veterumque mores et sacra carminibus describenda sibi proposuit.

Quod ut perficeret, ad eos scriptores adiit, qui de antiquitate Romana scripserant. Itaque cum ad rationem quinti libri intellegendam tum ad Propertii ingenium cognoscendum multum conferre videtur, accurate exquirere, a quibus auctoribus doctrinam illis sex carminibus mandatam petierit, quibus rebus cum eis congruat, quibusque de causis saepius cum eis discrepet.[2])

[1]) Unus Hertzbergius (Quaest. Prop. III. 3 p. 223) carmina „Romana“ ante Cynthiae amorem iuvenili aetate condita esse putavit, quam sententiam nemini quod sciam probavit nisi Guilelmo Langio (De Callimachi Aetiis. Dissert. inaug. Lips. 1882 p. 12), quamquam etiam hic dubitanter ad illam opinionem inclinat, cum dicat: „sed quocumque tempore illa aetiologica Propertii carmina scripta sunt etc.“

[2]) Hic libellus expleat velim librum ab A. Ottio scriptum „de fabulis Propertianis“ 1880, cuius libri initio hic doctus vir his ipsis verbis pronuntiat: „fabulas Romanas consulto exclusi“.

Atque quaestionem, quam suscepi, satis difficilem ac lubricam esse, in hac paucitate carminum in aperto est, neque mihi Babylonii horoscopi exemplo utenti gloriari licet: „certa feram certis auctoribus“. (V. 1, 75.) Tamen ex hac commentatione certe aliqua utilitas ad carmina ipsa melius intellegenda ut percipiatur, futurum esse spero.

Priusquam autem ad hanc quaestionem accedam, ut eam quam plenissime absolvam, mihi exponendum erit, et quo consilio Propertius illa carmina panxerit et quibus auctoribus in hoc genere carminum usus sit. Qua quidem parte tantum id me agere, ut, quae a viris doctis explorata et indagata sint, in pauca conferam, libere profiteor.

Pars I.

Cap. I.

Quo consilio Propertius carmina de antiquitate Romana condiderit.

Post pugnam Actiacam libera republica deleta non solum naturam civilium rerum sed etiam cum litterarum tum carminum tractationem prorsus mutatam esse inter omnes constat. Recto enim iudicio Augustus se in confirmanda et amplificanda potestate a nullis melius iuvari posse quam a poetis cognoverat, quos ut sibi adiungeret et devinciret omnibus viribus enixus est. Itaque poetae carminibus suis ad usum imperatoris translatis ut cives ad illius amorem perducerent, omnia eius facta laudibus prosecuti sunt et imperium eius consecraverunt, ita ut origines eius ad deos referentes illum iam antiquissimis temporibus ab ipsis deis ad imperium destinatum ac delectum esse confingerent.

Cum autem hoc modo rebus praesentibus praeteritas annecterent atque adiungerent civiumque animos ad antiquitatem converterent, etiam Augusti curas persequebantur, id agentis, ut antiquorum mores et pristinam modestiam in civitatem luxuria corruptam reduceret; atque vita moribusque antiquorum descriptis id maxime docuerunt, magnitudinem et opes populi Romani in maiorum virtute positas esse.

Hanc rationem atque consilium P. Vergilii carmina prae se ferunt: in Aeneide enim praecipue gentem Juliam consecrari, facta et casus populi Romani crebris vaticinationibus

usurpari, totam denique reipublicae amplitudinem quasi imagine adumbrata praemonstrari videmus. In explicandis autem antiquorum moribus Vergilius tanta arte et doctrina usus est, ut poetis, qui secuti sunt, non minus materiam quam exempla praeberet.

Quid? Nonne Qu. Horatius carmina ad laudandum imperatorem eiusque gentem contulit, nonne contendit, ut populum ad antiquorum modestiam educaret? Quanta suavitate ac dulcedine Albius Tibullus vitam rusticorum et pastorum versibus celebravit, maxime illa elegia ad Messalinum missa (II. 5), qua nascentem et crescentem urbem Romam prosecutus imperium gentium maioribus praenuntiatum esse facit!

Roma, tuum nomen terris fatale regendis,
qua sua de caelo prospicit arva Ceres,
quaque patent ortus et qua fluitantibus undis
Solis anhelantes abluit amnis equos.

Itaque cum illud studium antiquitatis non casu, sed aetatis ratione et voluntate ortum sit, quam nemo poeta[1]) defugit, non mirum est, etiam Propertium hanc secutum esse; neque quicquam aliud hic poeta spectavit, nisi ut pro virili parte populum virtute ac pristino more imbueret gloriamque eius augeret, quod ipse pronuntiat:

exiguo quodcumque e pectore rivi
fluxerit, hoc patriae serviet omne meae.[2])

---

[1]) Omitto Ovidium, quem Augustum summis laudibus extulisse, ut ei blandiretur, ure dicere possumus. Tamen cf. Fast I., 527—532, II. 59—66, IV. 347 etc.

[2]) Repeto hoc loco Krahneri illa non minus acuta quam vera verba (Philol. tom. 27 p. 61): „Properz verdient im vollsten Masse den Namen eines patriotischen Dichters. Seine patriotischen Elegieen sind sicher nicht die schlechtesten Blüten an dem lebensfrischen Baume seiner Poesie. Wenn man sich müde gelesen an den erotischen Tändeleien, weilt man gern bei diesen ernsten, tief empfundenen und durchdachten Darstellungen römischer Grösse. Der Dichter hat selbst das Bedürfnis, sich in die Betrachtung dieser Grösse zu versenken und die Gestalten der Sage und der Geschichte in epischen Bildern darzustellen.“

Hoc autem crimen, quo saepe poetae, qui Augusti aetate floruerunt, accusantur, quod id solum studuerunt, ut carminibus illis amori et fidei principis se commendarent, ut a ceteris, ita maxime a Propertio depellendum est. Quotiens enim poeta in sola amatoria poesi versatus carmen heroicum defugit atque detrectat, quotiens queritur, vires suas tali operi non sufficere, velut

II. 1, 17: quod mihi si tantum, Maecenas, fata dedissent,
ut possem heroas ducere in arma manus,
.... bellaque resque tui memorarem Caesaris, et tu
Caesare sub magno cura secunda fores.

41: nec mea conveniunt duro praecordia versu,
Caesaris in Phrygios condere nomen avos.

IV. 9, 2: quid me scribendi tam vastum mittis in aequor,
non sunt apta meae grandia vela rati etc.

Suum esse solum amorem, sibi celebrandos amantes:

IV. 3, 19: ut tuus in scamno iactetur saepe libellus,
quem legat exspectans sola puella virum.

Nihilo autem secius facere non potuit quin singulis priorum librorum locis honorificentissimo sermone usus studium Augusti versibus exprimeret:

II. 7, 5: at magnus Caesar: sed magnus Caesar in armis.

III. 16,41: Caesaris haec virtus et gloria Caesaris haec est,
illa qua vicit, condidit arma manu.

IV. 11,49: cape, Roma, triumphum
et longum Augusto salva precare diem.

11,66: vix timeat salvo Caesare Roma Jovem etc.

Postea autem demum ceterorum exempla secutus, ut longioribus carminibus se ad patriam conferret, animum induxit, neque falso iudicasse mihi videor, poetam post Cynthiae mortem postrema aetate illa scripsisse.

Quae cum ita sint, vix esse videtur, cur quaeramus, num cuius praecipuo impulsu Propertius elegias Romanas composuerit. Tamen nonnulli docti viri perspicere cupiunt, a quo ad illas elegias scribendas adductus sit; quod vix diiudicari posse recte Zingerleius[1]) sensit. Quod enim sermo et argumenta elegiarum a Vergilio et a Tibullo pendent, non satis causae praebet, quod sive huius sive illius exemplum vindicemus. Tamen non contra eos pugno, qui, cum in elegia prima, quae caput corporis habenda est, magis Tibullum sequi videatur, illo Tibulli carmine II, 5 Propertium commotum esse dicunt, ut carmina Romana pangeret. Quamquam Gruppii[2]) acerbissimum iudicium omnino non probo: „Die römischen Elegieen sind alles nur schwache Nachklänge jener Tibullischen Elegie an Messalinus.“

Atque quas res Propertius potissimum carminibus suis, quorum quin continuam seriem condere in animo habuerit ratione primi carminis penitus perspecta dubium esse non potest, enarrandas sibi proposuerit, ipse luculentissime profitetur:

V. 1, 69: sacra diesque canam cognomina prisca locorum

quibus verbis coniungenda sunt, quae antea pronuntiavit:

55: moenia namque pio conor disponere versu.

Tamen quae illorum carminum ratio esset, saepe viri docti in controversiam adduxerunt. Lachmannus quidem prorsus erravit, cum Propertium fastos conscribere voluisse, secutum illum Aulum Sabinum, de quo Ovidius (ex Ponto IV. 16, 15):

quique suam Chrysen imperfectumque dierum
deseruit celeri morte Sabinus opus

ex quinto libro colligeret. Quod enim fastorum maxime proprium est, certos dies enumerari et tractari, eo modo quo ab Ovidio factum esse scimus, id in Propertii elegiis minime fit. Sed ne eis quidem assentior, qui Luettjohanne[3])

---

1) Ovid und sein Verhältniss zu den Vorgängern I. 121.
2) Die römische Elegie p. 317.
3) Commentationes Propertianae p. 47.

suadente Propertium Romam urbem periegetarum more descripsisse volunt, quippe quorum causae leves esse videantur. Nam illum „hospitem", quem poeta in prooemio carminis primi alloquitur, a quo Luettjohannes documentum sententiae suae petivit, poetam artis causa induxisse puto, ut aliquem haberet, cui demonstraret, quantum urbs Augusti differret ab illis parvis initiis; quale artificium, ut enumeratio exilis atque arida fiat vivida ac plena, saepius a poetis adhiberi quis est qui nesciat? Atque eodem consilio in altero carmine Vertumnum poeta coram turba aute pedes transeunte de sua indole atque origine disputantem facit. Hoc igitur artificio tantum in eis carminibus poeta usus est, quibus singula persequitur atque enumerat; ceteris autem locis tanto ardore excitatur, ut illo adiumento artis carere possit. Num autem illorum duorum carminum forma et habitus nobis satis causae esse potest, cur credamus omnia carmina Romana periegeseos generi attribuenda esse? Minime! Luettjohannis igitur sententia dimissa, ea verba secuti quae poeta ipse pronuntiavit: „sacra diesque canam cognomina prisca locorum" cum Hertzbergio et Krahnero statuimus, Propertium origines et laetissima incrementa potestatis Romanae versibus celebrasse. Exordium autem sumens ad explicanda sacra et nomina ab aedificiis ac templis, suo iure poeta etiam hoc praefari potuit: „moenia namque pio conor disponere versu".

Cuius carminum generis exemplum non a poetis Romanis, qui similes causas tractaverunt, sed ab illo Graeco poeta repetivit, a quo se omnino profectum esse saepissime gloriatur, Callimachum dico.

Cap. II.

Quae ratio intercedat inter Propertium et Callimachum.

Omnes poetas, qui aetate Augusti floruerint, in disciplinam cum reliquorum, qui dicuntur Alexandrini, poetarum se tradidisse, tum maxime Callimachi, quem elegantissimum habitum esse noti illi Ovidii versus significant:

Am. I. 15, 13: Battiades toto semper cantabitur orbe,
quamvis ingenio non valet, arte valet,

inter omnes constat. Huius enim non modo rationem et sermonem imitari solebant, sed etiam argumenta ac singulos versus transtulerunt. Quod in Vergilium cadere, Gellius testimonio confirmat IX. 9,3: „Scite igitur et considerate Vergilius aut Homeri aut Apollonii aut Parthenii aut Callimachi aut Theocriti aut quorundam aliorum locos cum effingeret partem reliquit partem expressit.“ De Propertio autem nullo graviore teste uti possumus quam poeta ipso, quippe qui aperte ac libere profiteatur, se non solum ad Callimachum, ubi fieri potuerit, se applicavisse, sed etiam nihil magis appetivisse, quam ut Romanus Callimachus nominaretur:

V. 1,63: ut nostris tumefacta superbiat Umbria libris,
Umbria Romani patria Callimachi.

IV. 1,1: Callimachi manes et Coi sacra Philetae,
in vestrum, quaeso, me sinite ire nemus.

V. 6,3: Ara Philetaeis certet Romana corymbis
et Cyrenaeas urna ministret aquas.

IV. 9,43: inter Callimachi sat erit placuisse libellos,
et cecinisse modis, Coe poeta, tuis. etc.

Tamen quae ratio intercedat inter hos poetas difficillima est quaestio in summa penuria eorum ipsorum carminum, quae

maxime Propertius secutus esse videtur; nam Callimachi hymnos, qui aetatem tulerunt, quippe qui fulgeant summa subtilitate doctrinae, careant autem omni suavitate sermonis et argumenti, ad Propertii poesin excolendam non multum contulisse in aperto est; carminum elegiacorum autem, quae sola ad nostram quaestionem pertinent, tantum ut fragmenta ad nostra tempora pervenirent, fortunae iniuria factum est.

Atque cum plurima eorum nomine Aetiorum nobis tradita nihil nisi sacrorum ritus aut fabularum causas contineant, Schneiderus[1]) ut demonstraret operam dedit, 'totum elegiarum corpus praeter *ἐπινίκιον ἐλεγειακὸν εἰς Σωσίβιον* et *πλόκαμον Βερενίκης* et siquas alias elegias oblata sollemni aliqua occasione poeta scripsit, communi *Αἰτίων* nomine comprehensum fuisse' i. e. Callimachi elegias non diversas fuisse a carminibus aetiologicis. Cui sententiae a Diltheyo, Rhodio, Rauchio probatae adeo non assentior, ut potius secutus viros doctos A. Ottium[2]) et G. Langium[3]), qui Schneideri argumenta plane refutaverunt, putem, tam diversas fuisse Aetia Callimachi ab eis elegiis, quibus animi sui affectus et dolores exprimeret, quam Propertii carmina de originibus Romanis conscripta ab illis, quibus Cynthiae amorem extulerit. An credamus tam multiplicem ac varium atque copiosum poetam modo quae aliis laeta ac tristia acciderint, versibus expressisse, suos ipsius affectus neglexisse? Quid? Nonne Ovidius poetam alloquitur Trist. II. 367:

nec tibi, Battiade, nocuit quod saepe legenti
delicias versu fassus es ipse tuas?

Hic unus Ovidii locus maioris momenti videtur quam illud Suidae testimonium a Schneidero allatum, quod in Mariani metaphrasi *Ἑκάλης ὕμνων καὶ τῶν αἰτίων καὶ τῶν ἐπιγραμμάτων* desiderentur *ἐλεγεῖα*. Propertius autem enarraturus quos

---

1) Callimachea II. 35.
2) Otto, de fabulis Propertianis p. 2.
3) Lange, de Callimachi Aetiis, p. 4 sq.

poetas in amore celebrando sibi imitandos proposuerit, Callimacho Philetam, quem poetam carmina amatoria scripsisse eaque Bittidis sive Battidis nomine ab eo amatae coniunxisse — exemplis usum Mimnermi Nannus, Antimachi Lydes, Hermesianactis Leontii — acceptum habemus, semper fere subiungit, quod facere non potuit, nisi his etiam carminum genus commune fuisset. Eodem pertinet quod Quintilianus iudicat X. 1,58: „Tunc et elegiam vacabit in manus sumere, cuius princeps habetur Callimachus, secundas confessione plurimorum Philetas occupavit!“

Sed ut omittam alias causas, quibus viri docti Schneideri opinionem labefactarunt, de illo tantum Propertii loco satis vexato breviter disserere mihi liceat, quem Schneiderus ad suam sententiam confirmandam interposuit:

III. 34,31: Tu Latiis Meropem Musis imitere Philetan
et non inflati somnia Callimachi,

quo Propertius cum Philetae carminibus Aetia Callimachi coniungit. Hic autem locus non nisi e connexu sententiarum cognosci potest. Neque enim poeta illis versibus de sua ratione loquitur, sed Lynceum poetam amicum a severis studiis et carminibus avocans monet, ne philosophiae se dedat, Homero studeat, Aeschylum imitetur; sed prolaturus exempla levioris generis et Philetam et Callimachum commendat, quos ipse secutus maxime diligit. Ne autem Lynceum amicum nimis angustis finibus contineat, sed ei latiorem campum ad vires exercendas det, carminibus amatoriis Philetae non idem Callimachi carminum genus, sed somnia i. e. Aetia subiungit. Quae iure nominanda erant; nam quoniam eadem inclusa sunt angustis terminis atque omni gravitate carent — cum omnino Callimachus abhorreret a longioribus et inflatis carminibus, quod ipse profitetur fr. 165: *μηδ' ἀπ' ἐμεῦ διφᾶτε μέγα ψοφέουσαν ἀοιδήν* — contraria sunt carmini heroico Homeri et gravi Aeschyli cothurno. Neque vero Aetia abhorruisse a fabulis amatoriis, carmine quod

inscribitur „Cydippe" plane demonstratur. Facio igitur cum Schneidero, cum dicat, Propertium Lynceum amicum ad Aetia imitanda incitare;[1]) minime autem hoc loco cogimur, elegias amatorias a Callimacho abiudicare.

Hoc autem tenendum est, elegias amatorias Callimachi ab Aetiis ea re differre, quod illis poeta cogitationes et affectus suos mandavit, ad quae explicanda fortasse, quomodo a Propertio fieri videmus, exempla ex antiquitate repetivit; Aetiis autem origines populorum urbium sacrorum exposuit; quarum cum plurimae in re amatoria versarentur, fieri non potuit, quin multa carmina speciem carminum amatoriorum induerent. Quare Propertium in elegiis amatoriis utrumque Callimachi genus spectavisse puto, in elegiis Romanis tantum Aetia eum secutum esse verisimile est. Nimirum poeta Romanus in Aetiorum argumentis niti non potuit: nam ille Romanas[2]),

---

[1]) Hoc praecipue commemorandum est; nam Guilelmus Langius quamquam de Callimachi Aetiis multa accuratissime disputavit, in ipso eo, quod ad nostram quaestionem dirimendam gravissimum est, errare videtur. Cum enim ad Scaligeri sententiam ab omnibus fere adhuc reiectam revertens V. 32 negationem non ad „inflati" sed ad „imitere" refert, Propertium Callimachi Aetia ut inflata vituperantem facit. Quis autem sibi persuadere potest, poetam id carminum genus Callimacho crimini dare, quod se ipsum imitatum esse cum ostentatione quadam profitetur. Quamquam Langium id „nullo modo moratur": putat enim, Propertium carmina aetiologica aut aetate iuvenili condidisse — quod iudicium falsum esse ex eo quod supra demonstravimus elucet, — aut si postea ea condidit, eum iudicium mutasse et quae antea petiverat, deseruisse; atque hoc cum inde apparere, quod praeter paucas illas nullas eiusmodi elegias composuit, tum ex illo versu V. 1, 71:

quo ruis imprudens vage dicere fata Properti.

Sed haec argumenta omni vi carent; illud, quod poeta opus perficere morte praematura prohibitus est, hoc, quia ex illa carminis primi (lib. V.) continuatione iocosa et ridicula nihil certi colligi potest.

[2]) Non desunt poetae Graeci qui Romanas fabulas narraverint: quo ex numero nominandi sunt Butas — ex quo Plutarchus nonnulla hausit de Lupercalibus, Arnobius de Bona Dea — Simylus, Agathyllus (cf. Dionys. Hal. I. 49) quibus merito a Niebuhrio summa neglegentia exprobratur. (Hist. Rom. II. 218—219.)

Callimachus Graecorum fabulas tractavit[1]). Eo diligentius ad Aetiorum formam et habitum sese applicasse Propertius videtur.

Atque carmina Romana distichis composuisse Propertium, non solum cum poetam elegiacum haec metrica ratio deceret, sed etiam cum Callimachum sequeretur, est veri simillimum.

Callimachi vero consuetudinem describendi origines singularum fabularum singulis carminibus, quorum unum quodque peculiare et absolutum erat, Propertio exemplo fuisse non solum credibile est, sed etiam ex Propertii ratione colligendum est, quomodo Callimachus Aetia instituisse videatur. Propertius enim unumquodque carmen prooemio et epilogo ornans initio proponit, de qua re disputetur: re exposita paucis disputata comprehendit, atque ea ratio fuisse videtur Callimachi carminum, ut ab ipso quaestionis capite aetion proficiscatur eodemque concludatur. Incipit igitur Propertii c V. 4:

Tarpeium nemus et Tarpeiae turpe sepulcrum
fabor et antiqui limina capta Jovis.

et finitur v. 94:

a duce Tarpeia mons est cognomen adeptus;
o vigil, iniuste praemia sortis habes.

it. c. 10 incipit:

Nunc Jovis incipiam causas aperire Feretri
armaque de ducibus trina recepta tribus.

et finitur:

nunc spolia in templo tria condita: causa Feretri,
omine quod certo dux ferit ense ducem;
seu quia victa suis umeris haec arma ferebant,
hinc Feretri dicta est ara superba Jovis.

it. c. 2: accipe Vertumni signa paterna mei.

---

1) Uno loco Propertius Callimachi reminisci videtur V. 9, 57, quem locum suo tempore afferam.

et c. 9 (fin.) — allocutio ad Herculem —:

sancte, pater, salve, cui iam favet aspera Juno:
sancte, velis libro dexter inesse meo,
hunc quoniam manibus purgatum sanxerat orbem,
sic Sanctum Tatiae composuere Cures.

nihil nisi forma conclusionis, qua Propertius usus est, fortasse respiciens ad Callimachum (fr. 120):

χαῖρε βαρυσκίπων, ἐπίτακτα μὲν ἑξάκι δοιά,
ἐκ δ' αὐταγρεσίης πολλάκι πολλὰ καμών.

quibus verbis aliquod carmen conclusum fuisse Naekius (Hecale p. 273) suspicatur.

Quoniam ad prioris partis finem perveni, summam facere mihi liceat. Atque hoc puto, Propertium ad carmina Romana pangenda accensum esse suo ingenio ac voluntate, fortasse etiam Vergilii et Tibulli poetarum exemplo, formam autem carminum a magistro suo Callimacho eum deprompsisse. Nunc transeo ad singula persequenda.

Pars II.

Quoniam in eo est, ut, quos auctores Propertius in singulis fabulis enarrandis videatur secutus esse, exponam, magna cautio, ne nimius sim in disquirendis auctoribus, mihi adhibenda est. Nam nonnullas res in carminibus inesse, quas omnes eruditos homines scire deceret, ut non opus esset auctorem adire, per se patet; alias autem poetam ingenium suum secutum confinxisse vel poetice exornasse, verisimile est. Attamen satis multa in carminibus insunt, quae eum ex aliis scriptoribus hausisse putandum est. Qua de causa operae pretium videtur esse, quid ipse invenerit, quid de aliis repetiverit, inquirere.

Non mirum est, Propertium maxime ad Varronem sese applicasse; hunc enim cum Aetiorum librum conscripsisset, quo veterum institutorum originem causasque exposuerat, apud veteres maxima auctoritate usum esse, testatur Cicero Acad. Post. I. 3, 9: „nos in nostra urbe peregrinantis errantisque tamquam hospites tui libri quasi domum reduxerunt, ut possemus aliquando, qui et ubi essemus, agnoscere: tu aetatem patriae, tu descriptiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticam, tu bellicam disciplinam, tu sedem regionum locorum, tu omnium divinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti, plurimumque idem poetis nostris omninoque Latinis et litteris luminis et verbis attulisti". Merito igitur Varronis scripta apud omnes, qui antiquitati Romanae studebant, maximam vim

habuerunt et fundamentum omnis, quae pertinet ad res Romanas, doctrinae fuerunt; maxime autem scriptores ecclesiastici eum quasi instar cuiusvis scientiae venerati Varronis libros exscripserunt. Quod opportune factum est; nam cum Varronis librorum plurimi aetate perierint, illis locis, quibus posteriores scriptores cum Propertio consentientes Varrone auctore usi sunt, etiam Propertium a Varrone pendere iure colligendum est.

Maioris, quam adhuc cognitum est, ponderis T. Livii ab urbe condita libri ad fabulas illustrandas videntur fuisse; cum enim priores libri ipsi rhetorice et poetice exornati in fabulis antiquis versentur, fieri non potuit, quin poetas [1]), ut eas versibus exprimerent, non solum incitarent, sed etiam eis locupletissimam copiam offerrent.

Id sane non mirandum est, Propertium saepissime eos poetas imitatum esse, quorum exemplum, ut patriae serviret antiquitate praedicanda, ad eum pertinuisse persuasum habemus, Vergilium et Tibullum.

Quibus omnibus quantum debeat Propertius nunc videamus. Disputationis ordinem ita instituam, ut in unumquodque carmen inquirens prius in universum de argumento loquar, tum singula persequar [2]). Quare cum carmen primum in enarratione singularum rerum positum sit, de eo postremo loco agere mihi liceat.

---

1) Etiam Ovidium Livio auctore usum esse in exponenda Fabiorum clade (fast. II. 195—242 cf. c. Liv. II. 49), Romuli consecratione (fast. II. 473—512 c. Liv. I. 16, 5), expugnatione Gabiorum morteque Lucretiae (fast. II. 686—852 c. Liv. I. 53—59) recte demonstravit Schenkelius (Zeitschrift f. oesterreich. Gymnas. 1860 p. 401).

2) Quamquam accommodatius esse videtur ad persuadendum, vestigia uniuscuiusque auctoris per omnia carmina persequi, tamen hanc rationem in hac paucitate carminum multas difficultates habere, facile intellegitur.

Cap. I.

De Vertumno (c. 2).

Quae vis ac potestas insit in numine Vertumni dei expositurus, Propertius initium sumit a simulacro, quod dei esse credebatur; erat autem hoc in Vico Tusco, frequentissimo et celeberrimo loco inter Circum Maximum et forum Romanum[1]). Itaque fieri non potuit, quin origo dei a Tuscis repeteretur, cui rei consentaneum est, quod Varro iudicat de l. l. V. 46: „ab eis (sc. Tuscis) dictus vicus Tuscus, et ideo ibi Vortumnum stare, quod is deus Etruriae princeps". Quoniam igitur signum Vertumni a Vico Tusco seiungi non potest, non alienum est videre, quo tempore Tusci illum vicum occupaverint, de qua re auctores valde inter se dissentiunt. Atque gravissimus auctor Varro hanc rem tali modo narrat l. c.: „In suburanae regionis parte princeps Caelius mons a Caelio Vibenno Tusco duce nobili, qui cum sua manu dicitur Romulo venisse auxilio contra Tatium regem: hinc post Caelii mortem quod nimis munita loca tenerent neque sine suspicione essent deducti dicuntur in plenum. Ab iis dictus" e. q. s. (cf. supr.).

Ad hunc Varronis locum redire in aperto est, quae Servius (ad Aen. V. 560) refert: „tertiam (partem populi) Lucerum quorum secundum Livium et nomen et causa in occulto sunt. Varro tamen dicit, Romulum dimicantem contra Titum Tatium a Lucumonibus, hoc est Tuscis, auxilia postulasse; unde quidam venit cum exercitu cui recepto iam Tatio pars urbis est data, a quo in urbe Tuscus dictus est vicus". Neque minus a Varrone pendent Dionysii Hal. verba II. 37: *ἧκε δὲ αὐτῷ ἐπικουρίαν ἱκανὴν ἄγων ἐκ Οὐολσινίου πόλεως ἀνὴρ δραστήριος Λοκόμων ὄνομα φίλος οὐ πρὸ πολλοῦ γεγονώς.*

---

1) cf. Cicero in Verrem II. 1, 59: quis a signo Vertumni in Circum Maximum venit quin etc.

Quibus omnibus testimoniis compositis cum eis, quae Propertius praedicat:

3: Tuscus ego et Tuscis orior, nec paenitet inter
proelia Volsinios deseruisse focos

et v. 49: et tu, Roma, meis tribuisti praemia Tuscis,
unde hodie vicus nomina Tuscus habet,
tempore quo sociis venit Lycomedius armis
atque Sabina feri contudit arma Tati.

vix dubium esse potest, quin poeta has res scribens ad Varronem spectaverit, quin etiam eum prorsus expresserit. Hoc certe statuendum est; nam de adventu Lucumonis maxima in dissensione ac varietate sententiarum versantur auctores, e quibus nominandi sunt Festus[1]), quem ad Verrium Flaccum redire inter omnes constat, Tacitus[2]), Claudius imperator[3]).

---

[1]) Festus p. 355. ed. Müller: „Tuscum vicum ceteri quidem omnes scriptores dictum aiunt ab iis qui Porsena rege descendente [discedente?] ab obsidione e Tuscis remanserint Romae locoque his dato habitaverint; aut quod Volcientes fratres Caeles et Vibenna quos dicunt regem Tarquinium Romam secum maxime adduxisse, eum coluerint. M. Varro, quod ex Coelio in eum locum ducti sunt".

Non praetereo Paulum, Festi illum epitomatorem, Varronis sententiam de illo Lucumone non ignorare; quam alio loco repetivit p. 44: „Caelius mons dictus est a Caele quodam ex Etruria, qui Romulo auxilium versus Sabinos praebuit, eo quod in eo domicilium habuit".

[2]) Tacit. Ann. IV. 65: haud absurdum fuerit tradere, montem eum .... m appellitatum a Caele Vibenna qui dux gentis Etruriae cum auxilium tulisset, sedem eam acceperat a Tarquinio Prisco seu quis alius regum dedit: nam scriptores in eo dissentiunt.

[3]) Claudius Or. de Gallorum iure honorio: „... Caeli quondam Vivennae sodalis fidelissimus omnisque eius casus comes, postquam varia fortuna exactus cum omnibus reliquis Caeliani exercitus Etruria excessit, montem Caelium occupavit et a duce suo Caelio ita apellitavit mutatoque nomine [nam Tusce Mastarna ei nomen erat] ita appellatus est, ut dixi (sc. Servius Tullius) et regnum summa cum r. p. utilitate optinuit". Gardthausenus proximo tempore contra Niebuhrium et Schweglerum hanc Claudii sententiam rectam esse ut demonstraret operam dedit cf. Mastarna oder Servius Tullius, Leipzig 1882.

De eodem Lycmone videtur agere Propertius V. 1, 29: „prima galeritus posuit praetoria Lycmon", quoniam poeta eum rerum gestarum ordinem secutus ante Tatium laudat.

Illam statuam dei ante Numae regnum nondum exstitisse, Propertius Vertumnum ipsum narrantem facit:

59: stipes acernus eram, properanti falce dolatus,
ante Numam grata pauper in urbe deus.

Consentit poeta cum Tibullo, quem in eodem iudicio de vetere deorum cultu versatum esse elucet ex I. 10, 17:

neu pudeat prisco vos esse e stipite factos:
sic veteris sedes incoluistis avi.
tum melius tenuere fidem, cum paupere cultu
stabat in exigua ligneus aede deus[1]).

Aliter de veterum rebus divinis tradit Plutarchus Numa c. 8: *οὐδ᾽ ἦν παρ᾽ αὐτοῖς οὔτε γραπτὸν οὔτε πλαστὸν εἶδος θεοῦ πρότερον, ἀλλ᾽ ἑκατὸν ἐν ἑβδομήκοντα τοῖς πρώτοις ἔτεσι ναοὺς μὲν οἰκοδομούμενοι καὶ καλιάδας ἱερὰς ἱστάντες, ἄγαλμα δ᾽ οὐδὲν ἔμμορφον ποιούμενοι διετέλουν.*

Attamen quod poeta exhibet, statuam aeneam a Mamurio ex aere ductam esse, certe confinxit. Hic enim, cuius nomen omnibus notum erat ob ancilia Salia ab eo confecta, de quibus refert Festus p. 131[2]) quasi exemplar veterum artificum habebatur.

Hactenus de origine dei eiusque simulacri, quam poeta initio et fine carminis exponit; nunc venio ad eam partem, qua nominis veriloquium illustrat.

Atque Propertii quidem temporibus, cur deus Vertumnus appellatus esset, tres causae ferebantur, quarum una repetita est a loco, quem obtinebat signum Vertumni. Nam cum antiquissima aetate per Velabrum, quod vicum Tuscum attingebat, Tiberis amnis flueret, postea autem flumen verteretur, Vertumnus a flumine verso nomen suum sumpsisse credebatur. Itaque Propertius V. 2, 7 narrantem deum facit:

---

[1]) cf. Horat. Sat. I. 8, 1: Olim truncus eram ficulnus inutile lignum.
[2]) cf. Ovidii Fast. III. 357—92.

Hac quondam Tiberinus iter faciebat, et aiunt
remorum auditos per vada pulsa sonos:
at postquam ille suis tantum concessit alumnis,
Vertumnus verso dicor ab amne deus.

Non est praetermittendum, poetam alio loco eiusdem rei mentionem facere (V. 9, 5): „qua Velabra suo stagnabant flumine quaque nauta per urbanas velificabat aquas" [1]).

Quam rem Propertio notam fuisse quamquam verisimile est, tamen poterat uti Tibulli exemplo II. 5, 33:

at qua Velabri regio patet, ire solebat
exiguus pulsa per vada linter aqua.

Alterum veriloquium ductum est a tempore; nam anni vertentis fruges Vertumni sacrae habebantur:

Seu quia vertentis fructum praecepimus anni
Vertumni vulgus credidit esse sacrum.

Vertumno igitur primitiae frugum offeruntur, quae procreatae sunt annuis commutationibus. Quae enumerantur a poeta:

prima mihi variat liventibus uva racemis [2])
et coma lactenti spicea fruge tumet.
hic dulces cerasos, hic autumnalia pruna
cernis et aestivo mora rubere deo.

Simili forma utitur Vergilius Ge. II. 60:

et turpis avibus praedam fert uva racemos.

---

[1]) Conferantur hi loci cum Ovidii Fast. II. 391:
hic, ubi nunc fora sunt, lintres errare videres,
quaque iacent valles, Maxime circe, tuae.
VI. 405: qua Velabra solent in Circum ducere pompas
nil praeter salices cassaque canna fuit.
saepe suburbanas rediens conviva per undas
cantat et ad nautas ebria verba iacit.
nondum conveniens diversis iste figuris
nomen ab averso ceperat amne deus.

[2]) Eadem fere verba inveniuntur et apud Ovidium:
Met. III. 482: aut ut variis solet uva racemis
ducere purpureum nondum natura colorem.
et apud Horatium c. II. 5, 10—12:
Distinguet autumnus racemos
Purpureo varius colore.

neque incredibile est, Propertium in hac descriptione ad Vergilium spectasse: nam ad ea quoque, quae sequuntur:

insitor hic solvit pomosa vota corona,
cum pirus invito stipite mala tulit,

Vergilii versus multum contulisse manifestum est, qui leguntur Ge. II. 32:

et saepe alterius ramos impune videmus
vertere in alterius, mutatamque insita mala
ferre pirum et prunis lapidosa rubescere corna.

Sed haec veriloquia e nomine conficta deus reicit; profitetur autem, nomen suum ex facultate sua formae mutandae ortum esse:

at mihi, quod formas unus vertebar in omnes,
nomen ab eventu patria lingua dedit.

Nam in eius tutela sunt omnes hominum rationes agendi, imago eius tam ambigua est, ut omnes hominum species[1]) induere possit. Maxime autem mercatores fovere ac tueri putabatur; in vico enim Tusco cum mercatores tum maxime librarios tabernas collocavisse constat[2]). Quare deus de se iudicat:

Opportuna mea est cunctis natura figuris:
in quamcunque voles verte, decorus ero.

qui versus necessario referendi sunt ad Tibulli IV. 2, 13:

talis in aeterno felix Vertumnus Olympo
mille habet ornatus, mille decenter habet.

Singula argumenta, quibus in descriptione varietatum dei utitur, poeta ex suo ingenio hausisse videtur; sed in sermone conformando saepius quin ad Tibullum e Vergilium

---

[1]) Horatius ambiguitatem dei revocat ad inconstantiam et mobilitatem animi et voluntatis: itaque dicit Sat. II. 7, 13:

iam moechus Romae, iam mallet doctus Athenis
vivere, Vertumnis quotquot sunt natus iniquis.

[2]) Nostra lingua cum „Wandelgott“ nominare possumus, atque etiam nos semper fere coniungimus: Handel und „Wandel“, quae sunt [illegible] Vertumni.

sese applicaverit, dubium esse non potest. Ad locos, quos iam supra attuli, hos addo:

Prop. 43: caeruleus cucumis tumidoque cucurbita ventre
me notat . . .

Verg. Ge. IV. 121: tortusque per herbam
cresceret in ventrem cucumis.

Pr. 44: et iunco brassica vincta levi

Tib. II. 3, 15: tum fiscella levi detexta est vimine iunci[1].

Pr. 45: nec flos ullus hiat pratis quin ille decenter
impositus fronti langueat ante meae.

Tib. I. 1, 13: et quodcunque mibi pomum novus educat annus,
libatum agricolae ponitur ante deo[2]).

---

[1]) cf. Copa 21: sunt et mora cruenta et lentis uva racemis
et pendens iunco caeruleus cucumis.

[2]) De Vertumno fabulam Ovidius in libro XIV Metamorphoseon quamquam multo suavius et elegantius narrat, cum deum amore Pomonae incensum ambiguitate usum omnes illas varias formas induentem faciat, ut amorem amatae Pomonae sibi conciliet, tamen exemplum Propertii multis locis secutus est. Appono illos locos, qui similitudinem atque imitationem exhibent:

Pr. 25: da falcem et torto frontem mihi comprime faeno:
iurabis nostra gramina secta manu.

Ov. Met. 645: tempora saepe gerens faeno religata recenti
desectum poterat gramen versasse videri.

649: falce data frondator erat.

Pr. 28: corbis in imposito pondere messor eram.

Ov. 643: o quotiens habitu duri messoris aristas
corbe tulit verique fuit messoris imago

Pr. 33: arundine sumpta
Faunus plumoso sum deus aucupio.

Ov. 651: piscator arundine sumpta.

Pr. 47: quod formas unus vertebar in omnes.

Ov. 685: formasque apte fingetur in omnes

765: formas deus aptus in omnes.

Sed etiam aliis locis Ovidius ad huius carminis sermonem accessisse videtur, velut:

Pr. 19: mendax fama noces, alius mihi nominis index,
de se narranti tu modo crede deo.

Sed hae orationis similitudines parvi ad nostram quaestionem momenti sunt; plus nostra interest didicisse, Propertium, quae de origine Vertumni narraverit, ex Varrone hausisse.

Cap. II.

De Tarpeia (c. 4.)

Quod Propertius in extrema parte carminis quarti enarrata complexus de nomine montis Tarpeii posuit:

a duce Tarpeia mons est cognomen adeptus,

hoc breviter tradit Varro de l. l. V. 41: „Hic mons (sc. Capitolinus) ante Tarpeius dictus a virgine Vestale Tarpeia, quae ibi ab Sabinis necata armis et sepulta, quoius nominis monimentum relictum, quod etiam nunc eius rupes Tarpeium appellatur saxum". De causis autem, cur Tarpeia necata sit, Varronem, cum hic quidem nihil dicat, alio loco egisse coniciendum est. Nam de Tarpeiae casu ac fortuna vetus fabula circumferebatur: Tarpeiam, cupiditate auri incensam, Sabinis Capitolinum montem Tatio duce occupantibus arcem

Fast. V. 191: ipsa doce, quae sis: hominum sententia fallax:
optima tu proprii nominis auctor eris.
Pr. 31: cinge caput mitra, speciem furabor Jacchi:
furabor Phoebi, si modo plectra dabis.
Ov. Ep. Sapph. 23: sume fidem et pharetram: fies manifestus Apollo:
accedant capiti cornua: Bacchus eris.
Pr. 50: unde hodie vicus nomina Tuscus habet
Fast. III. 246: qui nunc Esquilias nomina collis habet.
Pr. 52: Atque Sabina feri contudit arma Tati
Fast. IV. 379: perfida magnanimi contudit arma Jubae.
VI. 361: iamque suburbanos Etruscaque contudit arma.
Pr. 54: Atque hostes turpi terga dedisse fugae
Fast. VI. 522: turpia femineae terga dedere fugae.

se proditurам esse promisisse, si pro hoc facinore acciperet omnia, quae in sinistris manibus haberent, i. e. aureas armillas et anulos; postea autem arce occupata Sabinos mercedis loco illam scutis obrutam interfecisse, cum dicerent, ea esse quae sinistris ferrent. Hunc fere in modum refertur fabula ab omnibus qui in ea studium posuerunt, a Dionysio, Livio, Plutarcho, Valerio Maximo, aliis[1]), singulis rebus tantum inter se dissentientibus. Copiosissime autem in ea versatur Dionysius; hic enim addidit longae de Tarpeia narrationi, quam ex Fabio et Cincio se hausisse profitetur, qua ratione Piso facinus Tarpeiae ut laudibus celebraret enixus esset. Docet autem Piso, Tarpeiam illam condicionem ferentem non de auro, sed de armis proferendis cogitasse, ut Sabinos inermes Romulo traderet. Inde elucet, Augusti temporibus duplicem fabulae memoriam exstitisse. Itaque non mirum est, etiam Propertium ausum esse, a vulgari fabula deflectere.

Atque ratio qua fabulam conformavit prorsus consentit cum eius ingenio atque indole. Confingit enim poeta, Tar-

[1]) In Ennii fragmentis quamquam ne nomen quidem Tarpeiae invenimus, tamen quin ille princeps poeseos Romanae fabulam explicaverit, dubium esse non potest, praesertim cum pugnam inter Tatium et Romulum ab eo enarratam esse (cf. fr. 65. p. 17 ed. Vahlen) certe sciamus. Quae autem Krahnerus (Gymn. Progr. Friedland 1858) Ennii fragmenta ad Tarpeiam pertinere coniecerit, non omnia probari posse puto. Solum fr. 64. cum aliqua veritatis specie ad Tarpeiam refertur:

Cum superum lumen nox intempesta teneret,

quocum versu componenda sunt et Propertii verba V. 4, 85 „omnia praebebant somnos" et Ovidii Met. XIV. 729: „et corpora victa sopore invadunt". Recte autem Vahlenus fragmentis incertae sedis illud attribuit (VI. p. 67): „iam cata signa fere sonitum dare voce parabant". Nam similitudo Propertiani versus (84): „vocales occupat ense canes" non satis causae praebet, cur illum Ennii versum ad Tarpeiae fabulam pertinere credamus. Neque hoc Krahnerus recte iudicare videtur, quod sentit, illis verbis (fr. l. 30): „accipe daque fidem foedusque feri bene firmum" foedus Tatii et Tarpeiae designari. Nihil enim conferunt ad haec Dionysii verba II. 38: *λαβοῦσα τὰς πίστεις δι' ὅρκων παρ' αὐτοῦ καὶ αὐτὴ δοῦσα τοῦ μὴ ψεύδεσθαι τὰς ὁμολογίας* etc., quae cum nihil nisi usitatam et tritissimam elocutionem praebeant, non ex Ennio desumenda erant.

peiam Vestalem cum aliquando domo decessisset, ut aquam ex fonte hauriret, Tatio rege conspecto amore et cupiditate eius exarsisse atque tantum amori in hostem tribuisse, ut patriae ac deae fide violata arcem proderet, sperans, fore ut uxor regis fieret; a Tatio autem in arcem recepto interfectam eam esse.

Tali modo Propertium primum fabulam Tarpeiae instituisse atque conformasse, omnes consentiunt. Tamen supervacaneum non videtur, quaestionem pertractare, unde consilium atque effigiem fabulae commutandae hauserit. Recte autem Niebuhrius posuisse videtur (Röm. Gesch. I. 253): „Die Dichtung des Propertius ist eine von keiner Sage berechtigte Übertragung der Skylla von Megara". Ad hanc sententiam eo magis adducor, quoniam poeta in hoc ipso carmine Scyllae mentionem facit:

39: quid mirum in patrios Scyllam saevisse capillos,
candidaque in saevos inguina versa canes[1]).

Plurimum autem adiuvatur Niebuhrii sententia ratione perspecta, qua Ovidius narrationem de Scylla, Nisi filia,

[1]) Manifestum est Propertium hoc loco Vergilium imitari. Ecl. VI. 74:
quid loquar aut Scyllam Nisi, quam fama secuta est,
candida succinctam latrantibus inguina monstris
Dulichias vexasse rates, et gurgite in alto
ah! timidos nautas canibus lacerasse marinis.
Conferantur praeterea Lygdami 4, 89:
Scyllaque virgineam canibus succincta figuram
et Ovidii Fast. IV. 500:
effugit et Syrtes et te, Zanclaea Charybdis,
et vos, Nisaei, naufraga monstra, canes
et Am. III. 12, 21:
per nos Scylla patri canos furata capillos
pube premit rabidos inguinibusque canes.
et Metam. XIV. 60:
Scylla venit, mediaque tenus descenderat alvo,
cum sua foedari latrantibus inguina monstris
aspicit.
Eadem de fabula loquitur Propertius IV. 19, 21:
Tuque o Minoa venundata, Scylla, figura,
tondens purpurea regna paterna coma etc.

Metamorphoseon libro VIII comparaverit. Mirum enim in modum Ovidii et Propertii carmina conspirare videmus. Quod quo facilius intellegatur, illa carmina de Tarpeia et de Scylla componere mihi liceat.

Atque Tarpeia egressa, ut facere solet, ad fontem, ut aquam hauriat, procul Tatium regem conspicit, obstupefacta regis dignitate ac decore:

vidit arenosis Tatium proludere campis
pictaque per flavas arma levare iubas.
obstupuit regis facie et regalibus armis
interque oblitas excidit urna manus.

Neque aliter Ovidius Scyllam in murum ascendentem ac de superiore loco admirantem imperatoris hostilis faciem inducit, quamquam uberius atque elegantius Minois speciem describit:

v. 23—36: noverat ante alios faciem ducis Europaei,
plus etiam, quam nosse sat est. Hac iudice Minos,
seu caput abdiderat cristata casside pennis,
in galea formosus erat......
....purpureusque albi stratis insignia pictis
terga premebat equi spumantiaque ora regebat,
vix sua, vix sanae virgo Niseïa compos
mentis erat.

Amore vehementissimo capta utraque conqueritur de sua fortuna ac casu, utraque deliberat, utrum patriae fidem servet an cupiditati suae pareat. Itaque utramque virginem fere eundem ordinem sententiarum sequi par esse videtur:

Prop. 25: saepe tulit blandis argentea lilia nymphis,
Romula ne faciem laederet hasta Tati.
Ov. 64: nam metuam certe, ne quis tua pectora, Minos,
vulneret inprudens.
Prop. 56: dos tibi non humilis prodita Roma venit.
Ov. 67: coepta placent: et stat sententia, tradere mecum
dotalem patriam, finemque imponere bello.[1])

---

[1]) cf. Prop. IV. 19, 23: hanc igitur dotem virgo desponderat hosti.

Utrique autem querenti nox intervenit:

Prop. 67: dixit, et incerto permisit bracchia somno,
nescia vae furiis accubuisse novis.
nam Vesta, Iliacae felix tutela favillae,
culpam alit et plures condit in ossa faces.

Ov. 81: Talia dicenti curarum maxima nutrix
nox intervenit, tenebrisque audacia crevit.

Pr. 85: omnia praebebant somnos.

Ov. 83: prima quies aderat, qua curis fessa diurnis
pectora somnus habet.

Scelere commisso, utraque, postquam adiit ducem, ut dulcem mercedem proditionis accipiat, ab illo morti obicitur.

Quibus in fabulis explicandis Ovidium et Propertium congruere, nemo negabit. Itaque nostrum est quaerere, unde illa mira similitudo orta sit. Quamquam singulis locis Ovidium Propertii exemplo usum esse mihi persuasum est, tamen, cum aequalitas maxime in lineamentis, ut ita dicam, carminum posita sit, Ovidium et Propertium eodem ex fonte hausisse coniciendum est. Puto igitur, Propertium in Tarpeiae fabula conformanda ad eum auctorem accessisse, a quo Ovidius narrationem Scyllae sceleris repetierit.

Sed difficillima est de hoc communi auctore quaestio. Hoc sane inter omnes constat, Ovidium in Metamorphoseon libris conscribendis Alexandrinorum poetarum aemulum fuisse; atque huius carminis argumentum ex Parthenii narrationibus amatoriis eum repetivisse communis opinio fert. Cum autem, quantum Ovidius ex eo pendeat, in summa reliquiarum penuria cognosci non possit, nihil inde in quaestione nostra dirimenda proficimus [1]). Plus loci, ubi consistamus, nobis praebet Callimachus, quem de Scylla fabulam tractavisse duobus quae supersunt fragmentis docemur. Nam fr. 184: „*Σκύλλα γυνὴ κατάκασσα καὶ οὐ ψύθος οὔνομ' ἔχουσα*" ad Scyllam Nisi referen-

[1]) Pseudo-Vergilii carmen, quod „Ciris" inscribitur, Parthenio auctore conditum esse Heynius postquam coniecit, probabilissimis causis demonstravit Rohdius (der griech. Roman p. 93, A. 3.)

dum esse, etiam Naekius (Opp. II., p. 63) concedit: „bene inquit, dicitur *καιάκασσα* Scylla Nisi quae sua libidine patrem perdidit ac prodidit". Alterum fragmen, quod apud Suidam invenitur: „*πορφυρέην ἤμησε κρέκα*" plus confert ad quaestionem nostram, cum haec verba Propertio exemplo fuisse IV. 19, 22:

„tondens purpurea regna paterna coma"

facile intellegatur. Tamen non audeam, hac similitudine nixus, certe statuere, Callimachum illum fuisse, ad quem poetae Romani sese applicaverint. Sed utut est, satis habemus didicisse, Propertium, cum a fabula de Tarpeia vulgata recederet, argumentum ex Scyllae exemplo Graeco conformavisse.

Sunt autem, qui Propertii carmen revocaverint ad illam Nanidis fabulam a Parthenio in narrationibus amatoriis traditam (cf. Hermesianactis fr. ed. Bach p. 184):

Περὶ Νανίδος. Ἡ ἱστορία παρὰ Λικυμνίῳ τῷ Χίῳ μελοποιῷ καὶ Ἑρμησιάνακτι.

Ἔφασαν δέ τινες καὶ τὴν Σαρδίων ἀκρόπολιν ἀπὸ Κύρου τοῦ Περσῶν βασιλέως ἁλῶναι, προδούσης τῆς Κροίσου θυγατρὸς Νανίδος. ἐπειδὴ γὰρ ἐπολιόρκει Σάρδεις Κῦρος καὶ οὐδὲν αὐτῷ εἰς ἅλωσιν τῆς πόλεως προὔβαινεν, ἐν πολλῷ τε δέει ἦν μὴ ἀθροισθὲν τὸ συμμαχικὸν αὐτῆς τῷ Κροίσῳ διαλύσειεν αὐτῷ τὴν στρατιάν, τότε τὴν παρθένον ταύτην εἶχε λόγος περὶ προδοσίας συνθεμένην τῷ Κύρῳ εἰ κατὰ νόμους Περσῶν ἕξει γυναῖκα αὐτήν, κατὰ τὴν ἄκραν, μηδενὸς φυλάσσοντος δι' ὀχυρότητα τοῦ χωρίου, εἰςδέχεσθαι τοὺς πολεμίους συνεργῶν αὐτῇ καὶ ἄλλων τινῶν γενομένων. τὸν μέντοι Κῦρον μὴ ἐμπεδῶσθαι αὐτῇ τὴν ὑπόσχεσιν.

Sed quamquam non dubium est, quin etiam haec narratio Propertii carmini similis sit, tamen ea non ita comparata est, ut poetam Romanum certo studio eam adhibuisse demonstrari possit. Atque aliae quoque fabulae facile cum Tarpeia Propertiana componi possunt; nam tales fabulas, quibus virgo aliqua amore ducis hostium incensa de fide patriae atque officio decedat, fere omnes populos tenere

scimus; neque praetereundum est, hoc fabularum genus a poetis summo studio tractari[1]).

Attamen de Tarpeia talem fabulam ante Propertium non exstitisse supra demonstravi; ad posterioris sive eiusdem aetatis scriptorem quendam Propertii narratio fortasse valuit; ex Plutarcho enim discimus, Simylum[2]) narrationem conturbatam de Tarpeia instituisse, qua Propertii exemplum eum sibi proposuisse verisimile est. Recte iudicat Plutarchus (Rom. v. XVII. 5) *Σιμύλος δ' ὁ ποιητὴς καὶ παντάπασι ληρεῖ μὴ Σαβίνοις οἰόμενος, ἀλλὰ Κελτοῖς τὴν Ταρπηΐαν προδοῦναι τὸ Καπιτώλιον ἐρασθεῖσαν αὐτῶν τοῦ βασιλέως. Λέγει δὲ ταῦτα:*

Ἡ δ' ἀγχοῦ Τάρπεια παραὶ Καπιτώλιον αἶπος
ναίουσα Ῥώμης ἔπλετο τειχολέτις,
Κελτῶν ἣ στέρξασα γαμήλια λέκτρα γενέσθαι
σκηπτούχῳ πατέρων οὐκ ἐφύλαξε δόμους.

Καὶ μετ' ὀλίγα περὶ τῆς τελευτῆς:

Τὴν δ' οὔτἄρ Βοϊοί τε καὶ ἔθνεα μυρία Κελτῶν
χηράμενοι ῥείθρων ἐντὸς ἔθεντο Πάδου.
ὅπλα δ' ἐπιπροβαλόντες ἀρειμανέων ἀπὸ χειρῶν
κούρῃ ἐπὶ στυγερῇ κόσμον ἔθεντο φόνον.

Haec sunt, quae habeam de origine et ratione ipsius fabulae: venio nunc ad singula persequenda. Qua in re id maxime cognosci potest, Propertium ex vulgata fabula ea elegisse ac retinuisse, quae cum sua ratione consentirent. Ita ad usum suum convertit, quod Tarpeia Vestae deae sacerdos fuisse memoriae tradebatur. Huius rei non omnes auctores mentionem faciunt. Atque poeta hac re ad Varronem respexisse videtur, qui Tarpeium montem a virgine Vestali Tarpeia dictum esse scripsit, ut iam supra docui. Quam Varronis sententiam ex communi de virgine opinione redun-

---

[1]) Etiam ex nostris litterarum monumentis exempli causa proferre possumus Schilleri nostri fabulam: „Die Jungfrau von Orleans."

[2]) Hunc poetam Augusteo saeculo vix superiorem esse suspicatur Meineke Hist. crit. comic. poett. praef. p. XV.

dasse, fortasse ex Plutarchi narratione demonstrari potest. Hic enim, quamquam consentiens cum reliquis auctoribus[1]) Vestae sacra a Numa rege condita esse narrat, tamen inter primas sacerdotes Tarpeiae nomen profert (IX. 25): *Νομᾶ γὰρ δὴ καὶ τὴν τῶν Ἑστιάδων παρθένων καθιέρωσιν καὶ ὅλως τὴν περὶ τὸ πῦρ τὸ ἀθάνατον, ὃ φυλάττουσιν αὗται, θεραπείαν τε καὶ τιμὴν ἀποδιδόασιν, εἴτε ὡς καθαρὰν καὶ ἄφθαρτον τὴν τοῦ πυρὸς οὐσίαν ἀκηράτοις καὶ ἀμιάντοις παρατιθέμενον σώμασιν, εἴτε τὸ ἄκαρπον καὶ ἄγονον τῇ παρθενίᾳ συνοικειοῦντος* et (c. X.) *πρῶτον μὲν οὖν ὑπὸ Νομᾶ καθιερωθῆναι λέγουσι Γεγανίαν καὶ Βερηνίαν, δεύτερον δὲ Κανουληΐαν καὶ Ταρπηίαν.* Scriptor igitur Graecus coniunxit talia nomina, quae Vestalium esse communis opinio ferebat, temporum ratione neglecta, atque hoc ipsum testimonio est, Tarpeiam virginem ab omnibus Vestae sacerdotem existimatam esse.

Atque Tarpeiam, sacerdotis munere quae fungatur, aquam haurientem poeta facit:

Tarpeia deae fontem libavit: at illi
urgebat medium fictilis urna caput[2])

quos versus ad Livii narrationem (I. 11, 6): „aquam forte ea tum sacris extra moenia petitum ierat" redire ut existimem facile adducor, praesertim cum iter Tarpeiae ad aquam hauriendam a nullo nisi a Livio et Propertio commemoretur.

De tempore proditionis Propertius uberius disserens (v. 73—80) arcem Capitolinam Palilibus a Sabinis occupatam esse narrat. Qua in re suum ipsius ingenium secutus fortasse propterea illum festum diem elegit, quod omnium Propertii

---

[1]) cf. Preller, Roemische Mythologie[3] II. p. 165: Die Einsetzung der Vestalinnen wird einstimmig dem Könige Numa zugeschrieben.

[2]) cf. Ovid. Fast. III. 11:

Silvia Vestalis — quid enim vetat inde moveri? —
sacra lavaturas mane petebat aquas.
ventum erat ad molli declivem tramite ripam:
ponitur e summa fictilis urna coma.

temporibus celeberrimus erat; nam etiam Dionysius tradit I. 57: ταύτην δὲ εἰς ἐμὲ τὴν ἡμέραν Ῥωμαίων ἡ πόλις ἑορτῶν οὐδεμιᾶς ἥττονα τιθεμένη, καθ' ἕκαστον ἔτος ἄγει, καλοῦσα Παρίλια. neque omittendum est, hunc festum diem a Tibullo quoque c. II. 5 maximis laudibus celebrari. Atque cum Propertius Palilia ita describit:

75. annua pastorum convivia, lusus in urbe,
cum pagana madent fercula deliciis
cumque super raros faeni flammantis acervos
traicit immundos ebria turba pedes

accedere videtur ad Tibulli v. II. 5, 89:

ille levis stipulae solemnis potus acervos
accendet, flammas transilietque sacras[1]).

Congruunt cum his poetis et Dionysius I. 88: Ῥωμύλος... πυρκαϊὰς πρὸ τῶν σκηνῶν γενέσθαι κελεύσας ἐξάγει τὸν λεὼν τὰς φλόγας ὑπερθρώσκοντα τῆς ὁσιώσεως τῶν μιασμάτων ἕνεκα et Probus ad Verg. Ge. III. 1: „Pales dea est pastorum, cui diem sacrum appellant Parilia transposita littera, quae si suo loco esset, potius Palilia dicerentur, qui dies natalis est urbis Romae quae a pastoribus est condita. Huius autem cuius deae esset etiam ritus declarat. Nam et ignes transiliunt, accensis stramentis more agresti, ibi hunc diem colentes, lacte bibant, qui fructus ex pecore tollitur". Utrumque ex Varrone pendere verisimile est[2]). Quod autem Propertius maiore vi et gravitate profert, Parilia diem natalem urbis Romae esse:

urbi festus erat — dixere Palilia patres
hic primus coepit moenibus esse — dies

---

[1]) cf. Ovid. Fast. IV. 781:
moxque per ardentes stipulae crepitantis acervos
traicias celeri strenua membra pede.

[2]) cf. Huelsen, Varronianae doctrinae quaenam in Ovidii Fastis vestigia exstent. p. 44.

[3]) cf. Ovid. Met. 14, 774: festisque Palilibus urbis
moenia conduntur.

hoc ex quo desumpserit, quaerere opus esse non videtur; nam omnes auctores in hac re inter se conspirant. Luculentissime illud praedicat Festus, cuius testimonium per Verrium Flaccum ad Varronem redire iam scimus (pag. 237 ed. Müller): „Parilibus urbem condidit Romulus quem diem festum praecipue habebant iuniores." Ex Varrone hausit etiam Cicero de divin. II, 98: „Lucius quidem Tarutius Firmanus in primis Chaldaicis rationibus eruditus, urbis etiam nostrae natalem diem repetebat ab iis Parilibus quibus eam a Romulo conditam accepimus". Neque vero neglegendum est, quod Plutarchus exhibet in vita Romuli XII, 5: *ὅτι μὲν οὖν ἡ κτίσις ἡμέρᾳ γένοιτο τῇ πρὸ ἕνδεκα καλανδῶν Μαΐων ὁμολογεῖται· καὶ τὴν ἡμέραν ταύτην ἑορτάζουσι Ῥωμαῖοι, γενέθλιον τῆς πατρίδος ὀνομάζοντες ..... οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς κτίσεως βοτηρική τις ἦν αὐτοῖς ἑορτὴ κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν καὶ Παρίλια προςηγόρευον αὐτήν.*

De loco quoque, in quo Sabini castra posuerant, poeta nonnulla profert, quae posita sunt in certo studio auctorum. Collatis enim eis, quae Plutarchus (vit. Romul. c. XVIII) habet, cum Propertii descriptione, apparet poetam eundem librum adiisse, ex quo etiam ille scriptor hausisse videtur. Graecus enim scriptor haec exhibet: *ὁ γὰρ μεταξὺ τόπος, ἐν ᾧ συμπίπτειν ἔμελλον, ὑπὸ πολλῶν λόφων περιεχόμενος* — cf. Propertii verba v. 13 „murus erant montes" — *ἀγῶνα μὲν ὀξὺν ἐδόκει καὶ χαλεπὸν ὑπὸ δυςχωρίας ἀμφοτέροις παρέξειν, φυγὰς δὲ καὶ διώξεις ἐν στενῷ βραχείας. Ἔτυχε δὲ τοῦ ποταμοῦ λιμνάσαντος οὐ πολλαῖς πρότερον ἡμέραις ἐγκαταλελεῖφθαι τέλμα βαθὺ καὶ τυφλὸν ἐν τόποις ἐπιπέδοις κατὰ τὴν νῦν οὖσαν ἀγοράν.* — cf. Propert.:

Fast. IV. 801: num tamen est vero propius, cum condita Roma est,
transferri iussos in nova tecta Lares
mutantesque domum tectis agrestibus ignem
et cessaturae supposuisse casae;
per flammas saluisse pecus, saluisse colonos?
quod fit natali nunc quoque, Roma, tuo.

11: atque ubi nunc terris dicuntur iura subactis,
stabant Romano pila Sabina foro. —

ὅθεν οὐκ ἦν ὄψει πρόδηλον οὐδ' εὐφύλακτον, ἄλλως δὲ χαλεπὸν καὶ ὕπουλον. cf. Prop.:

49: lubrica tota via est et perfida: quippe tacentes
fallaci celat limite semper aquas.

Graeci scriptoris ratione penitus perspecta quin ille communis fons, ad quem Plutarchus aeque ac Propertius referendus sit, in Varronis libris sit, vix dubitandum est.

Ad Propertianam loci descriptionem fortasse aliquid valuit Vergilii Aen. VIII. 347:

hinc ad Tarpeiam sedem et Capitolia ducit,
aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis;

nam etiam Propertius regionem asperam et horridam esse narrat. Itaque Tarpeia

28: „rettulit hirsutis bracchia secta rubis"

ab itinere; et ipsa optat, ut sibi liceat Tatium monere:

48: „tu cave spinosi rorida terga iugi".

Atque eis, quae de morte Tarpeiae narrat poeta:

89: at Tatius — neque enim sceleri dedit hostis honorem —
„nube", ait, „et regni scande cubile mei."
dixit et ingestis comitum super obruit armis.

eum maxime ad Livium accedere quod memoretur dignum est: nam etiam hic scriptor addit, Tatium regem virginem necavisse, ut se proditionem omnino non probare significaret (I. 11, 6): „accepti obrutam armis necavere, seu ut vi capta potius arx videretur, seu prodendi exempli causa, ne quid usquam fidum proditori esset." Similia tradit Plutarchus.[1])

Haec sunt, quae statuenda videantur de fontibus Propertii in argumento fabulae conformando; addo duos locos, quibus elocutionem Horatii et Tibulli poetam imitatum esse eluce[tis] Nam v. 17:

et satis una malae potuit mors esse puellae

ex Horatii exemplo conscriptus videtur esse Carm. III. 27.

---

[1]) cf. v. Rom. XVII. 19.

Levis una mors est
virginum culpae.

quocum conferatur Sophoclis Antigone v. 308: *Οὐχ ὑμῖν Ἅιδης μοῦνος ἀρκέσει.*

v. 23: Saepe illa immeritae causata est omina lunae

Propertium secutum esse Tibulli exemplum apparet I. 3, 17:

aut ego sum causatus aves aut omina dira.

Quae imitatio eo magis perspicua est, quod verbum „causandi" tantum his Tibulli et Propertii locis ea vi, quam habet graecum verbum: „*προφασίζεσθαι*" usurpatur; aliter res se habet Horat. Epist. I. 14, 12:

„stultus uterque locum immeritum causatur inique"

ubi „causatur" idem est quod „incusat".

Cap. III.

De Hercule. (c. IX.)

Propertius cum narrat carmine nono, quae Herculi acciderint in Italiam ingresso cum bovibus Geryonis ex Erythea abactis, consentit cum eis omnibus, qui Herculem deum eiusque sacra a Graecis repetita esse putant. Hanc sententiam, quam a Graecis ipsis inductam esse Niebuhrius recte iudicavit, cum alii explicaverunt, tum maxime T. Livius I. 7, 15: „haec tum sacra Romulus una ex omnibus peregrina suscepit". Tamen vulgarem opinionem egressi grammatici Herculem eundem esse ac Sancum, quem deum Sabini maxime venerabantur, cognoverant. Varro igitur de l. l. V. 66 docuit: „Aelius Dium Fidium dicebat Diovis filium, ut Graeci *Διόσκορον* Castorem, et putabat hunc esse Sancum ab Sabina lingua, et Herculem a Graeca". Ad Varronem redire videtur, quod Festus tradit p. 229: „Propter viam fit sacrificium quod est proficiscendi gratia Herculi aut Sanco, qui scilicet

idem est deus.“ Hanc doctrinam Propertium non fugisse ex peroratione carminis elucet, qua praedicat de Hercule:

73. hunc, quoniam manibus purgatum sanxerat orbem,
sic Sanctum Tatiae composuere Cures.

Toto reliquo carmine de Hercule fabulas — coniungit enim duas, quarum una tractatur pugna cum Caco latrone et consecratio fori Boarii, altera Herculis certamen cum Bonae Deae sacerdote et condita Ara Maxima — depingit magna quidem ex parte ita, ut eas acceperat. Plures autem prioris partis auctores ei in promptu erant: nam pugnam Herculis cum Caco ab aliis quoque scriptoribus, qui Augusti aetate floruerunt, narratam esse scimus. Cuinam est ignota Vergilii admirabilis et elegans et copiosa explicatio illius pugnae, cuinam Livii narratio, et ipsa poeticis coloribus exornata? Quorum cum Propertio [1]) tanta similitudo est, ut ad eos quin accesserit non dubium sit; quamquam hoc minime neglegendum est, in similitudine argumenti saepius positam esse aequalitatem sermonis.

Sed iam Livium audiamus, qui hoc modo narrationem instituit (I. 7, 4): „Herculem in ea loca (sc. Palatium) Geryone interempto boves mira specie abegisse memorant ac prope Tiberim fluvium . . . loco herbido ut quiete et pabulo laetiore reficeret boves, et *ipsum fessum*, via procubuisse.“

Eodem modo Propertium initium facere videmus:

1. Amphitryoniades qua tempestate iuvencos
egerat a stabulis, o Erythea, tuis,
venit ad eductos pecorosa Palatia montes
et statuit fessos, *fessus et ipse*, boves. [2])

---

[1]) Adde Ovidii narrationem de Hercule (fast. I. 547—586) consentientem cum Vergilio, Propertio; ex qua ad Livium quoque nonnullos locos revocandos esse demonstravit Schenkelius (Zeitschr. f. oestreich. Gymn. 1860 p. 401).

[2]) cf. Dionys. Hal. I. 39: *εὑρὼν δὲ πόαν ἐν αὐτῷ βουκολίδα πολλὴν καὶ καλήν, τὰς μὲν βόας ἀνῆκεν εἰς ἐκνομήν, αὐτὸς δὲ βαρυνόμενος ὑπὸ κόπου κατακλιθεὶς ἔδωκεν αὐτὸν ὕπνῳ.*

De Caco tradit Livius: „pastor accola eius loci nomine Cacus, ferox viribus". Similiter Propertius:

incola Cacus erat, metuendo raptor ab antro.

Quod scriptor historicus de scelere ipso narrat: „aversos boves, eximium quemque pulchritudine, caudis in speluncam traxit" eundem in modum explicat poeta:

11: hic, ne certa forent manifestae signa rapinae,
aversos cauda traxit in antra boves.

Ex his quam artum vinculum intercedat inter Livium et Propertium apparet. Jam igitur, eis additis, quae Propertius de Tarpeiae fabula ex Livio deprompsisse videtur, dubium esse non potest, quin Propertius priores libros Livii non solum cognoverit, sed etiam eorum in studium incubuerit.[1])

Quo autem dolo Cacus usus sit, ut furtum obtegeret, eisdem fere verbis quibus Livius et Propertius, describunt et Vergilius Aen. VIII. 209:

atque hos, ne qua forent pedibus vestigia rectis,
cauda in speluncam tractos versisque viarum
indiciis raptos saxo occultabat opaco.

et Ovidius Fast I. 150:

traxerat aversos Cacus in antra ferox.

Nonne igitur hac constantia atque consensione satis demonstratur, illos scriptores artissime inter se cohaerere? Haec opinio etiam adiuvatur similitudine, quae inter eos intercedit in ferocitate Caci describenda; pariter enim — Livius solus hoc omittit — eum semiferum et flammas evomentem inducunt:

Vergil. VIII. 198: illius atros
ore vomens ignis magna se mole ferebat.

Propert. 10: per tria partitos qui dabat ora focos.

Ovid. Fast. I. 752: et flammas ore sonante vomit.

---

[1]) A nostra suspicione minime dissentiunt temporum rationes; nam partes operis sui singillatim edidisse Livium primamque partem inter 727 et 729 a. u. in lucem protulisse constat: Propertium carmina Romana supremis vitae annis pepigisse — occubuit autem mortem f. a. 739 — iam supra statuimus.

Itaque equidem eos ad fontem antiquiorem redire conicio, quamquam eum ipsum indicare non habeo.[1])

Attamen multi loci restant, quibus Propertius a sodalibus dissentit. Hoc quidem est nullius momenti, quod foedissimum illud monstrum tribus capitibus praeditum esse dicit:

v. 10: per tria partitos qui dabat ora focos
et v. 15: Maenalio iacuit pulsus tria tempora ramo.

Quod ipsum confinxisse verisimile est, adductum sive exemplo Geryonis tricipitis — illi enim Hercules boves eripuerat, ut ait Vergilius VIII. 202:

„tergemini nece Geryonae spoliisque superbus" —

sive vicinia Portae Trigeminae, prope quam inter Herculem et Cacum pugnatum erat.

Multo gravius est, a Propertio nullam mentionem fieri eius, quem apud omnes scriptores quasi primas partes tenere videmus, dico Euandrum. Hunc enim Herculem comiter accepisse, Caco interfecto summis laudibus extulisse, Herculis honoribus Aram Maximam condidisse, conditam Potitiis ac Pinariis conservandam tradidisse, ex Vergilio et Livio cognosci potest.[2]) Tantum autem abest, ut Propertius Euandrum introducat, ut contra pro Euandro Cacum illum semihominem cum Hercule hospitio coniunctum fuisse narret:

7. sed non infido manserunt hospite Caco
incolumes: furto polluit ille Jovem.

Unde poeta hanc miram commutationem fabulae vulgaris hauserit, quaestio est sane difficilis. Sed cavendum est, ne componamus cum Propertio Diodori Siculi IV. 21: ***Κάκιος καὶ Πινάριος ἐδέξαντο τὸν Ἡρακλέα ξενίοις ἀξιολόγοις καὶ δωρεαῖς κεχαρισμέναις ἐτίμησαν***, cum Cacus hic Potitii loco inductus Herculem benigne ac comiter recipiat.

---

[1]) Haud nescio an Merkelius (Ovidii Fast. Praefat. p. 82) recte iudicaverit, Ennium Ovidio Herculis fabulam narranti exemplo fuisse.

[2]) Alii docent Herculem ipsum sui honoris causa Aram Maximam constituisse eamque Potitiis et Pinariis in aeternum tradidisse, cf. Festus p. 237: „Potitium et Pinarium Hercules cum ad aram quae hodieque maxima appellatur, decimam bovum quos a Geryone abductos abigebat Argos in patriam, profanasset, genus sacrifici edocuit" etc.

Plus pertinere videtur ad nostram quaestionem, quod Servius refert ad. Aen. VIII. 190: „Veritas tamen secundum philologos et historicos hoc habet, hunc sc. Cacum fuisse Evandri nequissimum servum ac furem“.[1]) Nam Propertio, si „philologos et historicos“ secutus Cacum in domesticis Euandri hominibus numerabat, licebat, dicere, Cacum hospitium, quod erat inter patrem familias et Herculem, violasse. Tamen hac quoque interpretatione difficultas non tollitur; nam cum Propertius narrationem instituat:

„Incola Cacus erat“

satis dilucide significat, se Euandrum neglegere velle. Sed accedit alia res, qua dissentit a ceteris auctoribus. Quamquam enim fama antiqua eademque vulgaris erat, Herculem Caco interfecto Aram Maximam constituisse, poeta hic quidem huius famae oblitus[2]) Herculem post caedem latronis boves dimittentem forum Boarium ab iis appellasse et sanxisse exponit:

v. 16: et Alcides sic ait: ite boves,[3])
Herculis ite boves, nostrae labor ultime clavae,
bis mihi quaesitae, bis mea praeda, boves,
arvaque mugitu sancite boaria longo:
nobile erit Romae pascua vestra forum.

Quae narrationis peroratio opportuna quidem sed prorsus

---

[1]) cf. Aurelius Victor de orig. gent. Rom. c. VI: „Cacus Euandri servus nequitiae versutus et praeter cetera furacissimus Recarani hospitis boves subripuit“ etc.

[2]) Alio loco alioque sententiarum connexu poeta arae constitutae reminiscens de ea praedicat:

67: maxima quae gregibus devota est ara repertis,
ara per has, inquit, maxima facta manus.

cf. Verg. Aen. VIII. 271:

hanc aram luco statuit, quae maxima semper
dicetur nobis, et erit quae maxima semper.

[3]) cf. Verg. Ecl. VII. 44:

ite domum pasti, si quis pudor, ite iuvenci.

aliena est ab aliis scriptoribus.[1]) Cum autem nulla fabulae forma exstet, qua Euandri et Arae constitutae mentio non fiat, Propertii ratio potius in compositione carminis quam in auctoritate alicuius scriptoris posita esse videtur. Puto igitur, poetam cum alteri carminis parti maius pondus attribueret, priorem partem tantum quasi exordii loco tractavisse, non neglegentem, quae ex Vergilio et Livio in animo haererent.

Atque altera carminis parte Propertius refert Herculem laboribus corporis confectum et acriter sitientem domum quandam adiisse, in qua virgines ridentes procul audivisset. quae domus cum esset templum Bonae Deae, a sacerdote in domum viris interdictam introire eum vetitum esse; tum Herculem domo deleta siti satisfecisse et Aram a se conditam in aeternum mulieribus interdicendam esse constituisse.

Ad huius fabulae auctorem exquirendum multum faciunt, quae exhibet Macrobius (Saturn. I. 12): „Haec apud Graecos ἡ θεὸς γυναικεία dicitur quam Varro filiam esse tradidit adeo pudicam, ut extra γυναικωνῖτιν nunquam sit egressa, nec nomen eius in publico fuerit auditum, nec virum unquam viderit nec a viro visa sit, propter quod nec vir templum eius ingreditur. Unde et mulieres in Italia sacro Herculis non licet interesse, quia Herculi, cum boves Geryonis per agros Italiae duceret, sitienti respondit mulier, aquam se non posse praestare, quod feminarum deae celebraretur dies nec

---

[1]) Varro docet de l. l. V. 146: „Ubi quid generatim, additum ab eo cognomen, ut forum boarium". Itaque tradit Festus p. 30: „Boarium forum Romae dicebatur quod ibi venderentur boves". Alios revocare nomen fori Boarii ad signum aeneum, quod in foro positum erat, inter omnes constat. cf. Tacitus Ann. XII. 24: a foro boario, ubi aereum tauri simulacrum aspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi oppidi coeptus, ut magnam Herculis aram amplecteretur. cf. Ovid. Fast. VI. 478:

pontibus et magno iuncta est celeberrima circo
area, quae posito de bove nomen habet.

I. 581: constituitque sibi, quae maxima dicitur, aram,
hic ubi pars urbis de bove nomen habet.

ex eo apparatu viris gustare fas esset, propter quod Hercules facturus sacrum detestatus est praesentiam feminarum et Potitio ac Pinario sacrorum custodibus iussit, ne mulieres interesse permitterent". Totum hunc locum, omnino cum Propertii descriptione conspirantem, redire ad Cornelium Labeonem, ex Macrobio ipso elucet, quippe qui eius nomen paulo ante laudaverit[1]: „Auctor est Cornelius Labeo, huic Maiae aedem Kalendis Maiis dedicatam sub nomine Bonae Deae, et eandem esse Bonam Deam et terram, ex ipso ritu occultiore sacrorum doceri posse confirmat". Quo autem ex fonte Labeo hauserit, dubitandum non erit, collatis eis quae Plutarchus de Bona Dea tradidit (Caes. v. 9): *ἔστι δὲ τοῖς Ῥωμαίοις θεὸς ἣν Ἀγαθὴν ὀνομάζουσιν, ὥσπερ Ἕλληνες γυναικείην ... ἄνδρα δὲ προσελθεῖν οὐ θέμις οὐδ' ἐπὶ τῆς οἰκίας γενέσθαι τῶν ἱερῶν ὀργιαζομένων* et Quaest. Rom. c. 20: *Διὰ τί τῇ γυναικείᾳ θεῷ ἣν ἀγαθὴν καλοῦσιν ..... οὐ μόνον ἐξοικίζουσι τοὺς ἄνδρας ἀλλὰ καὶ πᾶν ἄρρεν ἐξελαύνουσι τῆς οἰκίας ὅταν τὰ νενομισμένα τῇ θεῷ ποιῶσι.*

Vides quam arte coniuncti sint et rebus et verbis Plutarchus et Labeo. Illum autem, quae de institutis ac moribus Romanorum tradiderit, ex Varrone repetivisse, saepius demonstratum est.[2]) Huc accedit, quod a Lactantio certissime docemur, Varronem de Bonae Deae fama disseruisse (Institut. div. I. 22): „Eandem (sc. Faunam) Varro scribit tantae pudicitiae fuisse, ut nemo eam quoad vixerit praeter virum suum mas viderit, nec nomen eius audierit. Idcirco illi mulieres in operto sacrificant et Bonam Deam nominant".

Cum igitur omnia illa reputantibus nobis dubitandum non sit, quin illi scriptores ex Varrone quasi ex fonte hauserint, nonne etiam manifestum est, Propertium fabulam ex

---

[1]) cf. Wissowa De Macrobii Saturnaliorum fontibus p. 42.

[2]) cf. Barth, De Jubae *ὁμοιότησιν* a Plutarcho expressis in Quaestionibus Romanis et in Romulo Numaque. Diss. inaug. Gotting. 1876. p. 20.

Varrone deprompsisse? Quid, ut exemplum afferam, Propertii v. 25:

femineae loca clausa deae

est aliud nisi Plutarchi: θεὸς γυναικείη?

Tamen poetam argumentum ex Varrone petitum de suo poeticis, ut ita dicam, coloribus exornasse quis miretur? [1] In oratione quidem conformanda saepius, ut fere solet, Vergilium ac Tibullum, quippe quorum carmina penitus animo complexus esset, secutus est. Ut hoc demonstremus, satis habemus, eos locos apponere, quibus illos eum imitatum esse fortasse conicere licet:

Pr. 26: impune et nullis sacra retecta viris.
Tib. I. 6, 22: sacra bonae maribus non adeunda deae.

Pr. 38: ille ego sum — Alciden terra recepta vocat.
Tib. I. 6, 31: ille ego sum — nec me iam dicere vera pudebit.

Pr. 53: Parce oculis, hospes, lucoque abscede verendo
Tib. I. 2, 33: parcite luminibus, seu vir seu femina fiat
obvia: celari vult sua furta Venus.
cf. Verg. VI. 258: procul o, procul este, profani,
conclamat vates, totoque absistite luco.

Pr. 45: sin aliquam vultusque meus saetaeque leonis — terrent.
Verg. VIII. 266: terribilis oculos, voltum villosaque saetis
pectora semiferi.

---

[1]) v. 57/58: magno Tiresias adspexit Pallada vates,
fortia dum posita Gorgone membra lavat,
sese ad Callimachum applicavit, cf. Hymn. in lav. Pall. v. 101:
Ὅς κε τιν' ἀθανάτων, ὅκα μὴ θεὸς αὐτὸς ἕληται,
Ἀθρήσῃ, μισθῷ τοῦτον ἰδεῖν μεγάλῳ.
cf. Hom. Iliad. XX. 131: χαλεποὶ δὲ θεοὶ φαίνεσθαι ἐναργεῖς.

Cap. IV.

De Jove Feretrio. (c. 10.)

Romulum Jovi Feretrio templum condidisse, quo spolia opima in aeternum conservarentur, inter omnes Romanos constabat. Tamen neque causa atque origo spoliorum nec vis et sententia cognominis „Feretrii“ prorsus in propatulo erat. Atque spolia opima ea esse, quae dux duci detraxisset, communis opinio ferebat. In hanc sententiam loquitur Livius IV. 20, 6: „ea rite opima spolia habentur, quae dux duci detraxit“. Cum eo conspirare videmus Plutarchum Romul. vit. 16: „*αὐτουργῷ δὲ ἀριστείας στρατηγῷ στρατηγὸν ἀνελόντι δέδοται καθιέρωσις ὀπιμίων*“ et Marcelli vita c. 8: „*ὁ μέντοι πολὺς οὗτος ἐπικρατεῖ λόγος ὡς ἐκείνων μόνων ὀπιμίων ὄντων ὅσα καὶ παρατάξεως οὔσης καὶ πρῶτα, καὶ στρατηγοῦ στρατηγὸν ἀνελόντος*“. Etiam Festus Verrio Flacco auctore ad hanc sententiam accessit[1]); tamen facere non potuit, quin proderet Varronis doctrinam p. 186: „M. Varro ait opima spolia esse etiam si manipularis miles detraxerit, dummodo duci hostium“. Addit autem, haec eiusmodi spolia „non ad Feretrii poni aedem, testimonio esse libros Pontificum“. Tamen non putandum est, Varroni vulgarem de spoliis opinionem ignotam fuisse, sed eum de duobus spoliorum generibus disseruisse suspicandum est. Propertius autem cum carminis prooemio pronuntiat:

Nunc Jovis incipiam causas aperire Feretri,
armaque de d u c i b u s t r i n a recepta t r i b u s

satis dilucide significat, se ad eos redire, qui tantum ter illa spolia parta esse referunt.[2])

---

[1]) p. 186: „unde spolia quoque quae dux P. R. duci hostium detraxit“.

[2]) In eadem sententia versantur Livius I. 10, 7: „bina postea [sc. post Romulum] inter tot annos, tot bella opima parta sunt spolia: adeo rara eius fortuna decoris fuit“, Plutarchus Rom. v. 16, 15: ***Καὶ τρισὶ***

In describendis pugnis, quibus spolia capta sint, cum singuli auctores inter se non congruant, Propertium multa ex suo ingenio confinxisse, quippe qui munus poetae, non historici in se susceperit, minime mirandum est. Tamen nonnullis rebus eum cum ceteris auctoribus sive casu sive consilio consentire apparet. Ita enim Livius pugnam inter Romulum et Acronta narrat I. 10, 4: „exercitum fundit fugatque, fusum persequitur, regem in proelio obtruncat et spoliat, duce hostium occiso urbem primo impetu capit“ et bello confecto Romulum Jovi templum dedicasse his verbis Livius auctor est: „Juppiter Feretri, haec tibi victor Romulus rex regia arma fero templumque his regionibus, quas modo animo metatus sum, dedico sedem opimis spoliis quae regibus ducibusque hostium caesis me auctorem sequentes posteri ferent“. Ab hac sententia initium sumit describendae pugnae poeta:

5: imbuis exemplum primae tu, Romule, palmae
huius, et exuvio plenus ab hoste redis,
tempore quo portas Caeninum Acronta petentem
victor in eversum cuspide fundis equum.

Tamen non audeam statuere, Propertio illam sententiam ex Livio hauriendam fuisse, cum ea in ipsa re posita sit. In aliis autem ab illo dissentit. Livius enim omittit tradere, Romulum iam ante pugnam Jovi spolia hostium ducis vovisse. Qua in re propius accedit ad Plutarchum hunc in modum pugnam exponentem Rom. v. 16, 15: *γενόμενοι δ'ἐν ὄψει*

μόνοις τούτου τυχεῖν ὑπῆρξε Ῥωμαίοις ἡγεμόσι, πρώτῳ Ῥωμύλῳ κτείναντι τὸν Κενινήτην Ἄκρωνα, δευτέρῳ Κορνηλίῳ Κόσσῳ, Τυρρηνὸν ἀνελόντι Τολούμνιον, ἐπὶ πᾶσι δὲ Κλαυδίῳ Μαρκέλλῳ, Βριτομάρτου κρατήσαντι Γαλατῶν βασιλέως, Festus p. 186: spoliorum tanta raritas fuit, ut intra annos paulo . . . . trina contigerint nomini Romano, una quae de Acrone, altera quae Consul Cossus Cornelius de Tolumnio, tertia quae M. Marcellus Jovi Feretrio de Viridomaro fixerunt.

καὶ κατιδόντες ἀλλήλους προὐκαλοῦντο μάχεσθαι, τῶν στρατευμάτων ἐν τοῖς ὅπλοις ἀτρεμούντων. Εὐξάμενος οὖν ὁ Ῥωμύλος εἰ κρατήσειε καὶ καταβάλοι, τῷ Διὶ φέρων ἀναθήσειν αὐτὸς τὰ ὅπλα τοῦ ἀνδρός, αὐτόν τε καταβάλλει κρατήσας. Similiter, sed non prorsus consentiens cum Plutarcho, tradit Propertius v. 13:

hunc videt ante cavas librantem spicula turres
Romulus et votis occupat ante ratis.
„Juppiter, haec hodie tibi victima corruet Acron“ [1])
voverat: et spolium corruit ille Jovi.

Hoc autem spectandum est, poetam nihil de certamine singulari, cuius Plutarchus mentionem facit, narrare.

Pugna explicata poeta Romulum summis laudibus celebrans v. 17:

„urbis virtutisque parens sic vincere suevit“

eadem sententia atque elocutione utitur, qua Livius I. 16, 3: „regem parentemque urbis Romanae salvere universi Romulum iubent“.

Cum autem iudicet Romulum tali modestia ac virtute fuisse, ut eum non puderet rustico habitu in proelium proficisci:

et galea hirsutis compta lupina iubis

sequitur Vergilium Aen. I. 275:

inde lupae fulvo nutricis tegmine laetus
Romulus excipiet gentem et Mavortia condet
moenia etc. [2])

Altera spolia Cossum in Veiis oppugnandis cepisse omnes tradunt. Itaque recte Propertius:

---

1) Dignum videtur quod commemoretur, haec Romuli verba mire congruere cum Liviana oratione Cossi, qui hoc ante pugnam pronuntiat: „iam ego hanc mactatam victimam, si modo sancti quicquam in terris esse dii volunt, legatorum manibus dabo“.

2) cf. Verg. Aen. VII. 688: fulvosque lupi de pelle galeros
tegmen habent capiti.

Cossus at insequitur Veientis caede Tolumni,
vincere cum Veios posse laboris erat.

Atque ut illud facinus Cossi magis illustret, Veios illis temporibus, quibus Romani nondum ultra Tiberim progressi essent, institutis et legibus floruisse exponit, sua aetate urbem nullam esse:

27: O Veii veteres, et vos tum regna fuistis
et vestro posita est aurea sella foro:
nunc intra muros pastoris bucina lenti
cantat et in vestris ossibus arva metunt.

Cum hac descriptione componere liceat illos Vergilianos versus suavissimos Ge. I. 493—97:

scilicet et tempus veniet, cum finibus illis
agricola, incurvo terram molitus aratro,
exesa inveniet scabra robigine pila,
aut gravibus rastris galeas pulsabit inanis,
grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.

Atque illa Veiorum descriptione praemissa poeta refert de pugna inter Cossum et Tolumnium commissa prorsus diverse ab aliis scriptoribus;[1]) narrat enim Cossum ducem hostium ad certamen singulare provocasse. Quod igitur in pugna Romuli narranda omisit, id ad proelium Cossi eum transtulisse coniciendum est. Hoc autem certum videtur, poetae verba

37: desecta Tolumni
cervix Romanos sanguine lavit equos

---

1) Livius tradit IV. 19, 2—5: (Cossus) cum ad impetum Tolumnii quacunque se intendisset trepidantis Romanas videret turmas insignemque eum regio habitu volitantem tota acie cognosset, „hicine est“, inquit, „ruptor foederis humani violatorque gentium iuris? Jam ego hanc mactatam victimam, si modo sancti quicquam in terris esse dii volunt, legatorum manibus dabo“. Calcaribus subditis infesta cuspide in unum fertur hostem. quem cum ictum equo deiecisset, confestim et ipse hasta innixus se in pedes excepit; adsurgentem ibi regem umbone resupinat, repetitumque saepius cuspide ad terram adfixit.

referenda esse ad Livii IV. 19, 5: „exsangui detracta spolia caputque abscisum victor spiculo gerens terrore caesi regis hostes fudit“.

Tertia spolia petivit Claudius a Virdomaro, duce Gallorum, de quo poeta 41:

genus hic Brenno iactabat ab ipso,
nobilis erectis fundere gaesa rotis.
illi virgatis iaculantis ab agmine braccis
torquis ab incisa decidit unca gula.

In habitu huius Galli describendo videtur Propertius respexisse ad Vergilii VIII. 660:[1]

virgatis lucent sagulis, tum lactea colla
auro innectuntur, duo quisque Alpina coruscant
gaesa manu, scutis protecti corpora longis.

In conclusione carminis Propertius loquitur de vi atque sententia cognominis „Feretrii“, de quo apud veteres complures opiniones exstitisse non ignorat. Uberrime de hac re agit Plutarchus Romuli v. 16, 5: *τὸ δὲ τρόπαιον ἀνάθημα Φερετρίου Διὸς ἐπωνομάσθη. Τὸ γὰρ πλῆξαι φερῖρε Ῥωμαῖοι καλοῦσιν* et Marcelli v. 8: *καλεῖται δ’ ὁ μὲν θεὸς ᾧ πέμπεται, Φερέτριος Ζεύς, ὡς μὲν ἔνιοί φασιν, ἀπὸ τοῦ φερετρευομένου τροπαίου, κατὰ τὴν Ἑλληνίδα γλῶσσαν, ἔτι πολλὴν τότε συμ-*

---

1) Hic illic Vergilianas elocutiones in hoc carmine sparsas esse, locis singulis collatis apparat:

Verg. XI. 691: sed Buten aversum cuspide fixit
Prop. 8: victor in eversum cuspide fundis equum.

Verg. VIII. 261: et siccum sanguine guttur.
IX. 63: et siccae sanguine fauces.
Prop. 12: sed non sanguine sicca suo.

Verg. XI. 605: hastasque reductis
protendunt longe dextris et spicula vibrant.
Prop. 13: hunc videt ante cavas librantem spicula turres.

Verg. VI. 17: Chalcidicaque levis tandem super adstitit arce
Prop. 31: forte super portae dux Veius adstitit arcem.

Verg. XII. 771: puro ut possent concurrere campo
Prop. 35: forti melius concurrere campo.

μεμιγμένην τῇ Λατίνων· ὡς δ'ἕτεροι, Διός ἐστιν ἡ προσωνυμία κεραυνοβολοῦντος. τὸ γὰρ τύπτειν φερῖρε οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. ἄλλοι δὲ παρὰ τὴν τοῦ πολέμου πληγὴν γεγονέναι τοὔνομα λέγουσιν, καὶ γὰρ ἐν ταῖς μάχαις ὅταν διώκωσι τοὺς πολεμίους, πυκνὸν τὸ φέρι, τουτέστι παῖε, παρεγγυῶσιν ἀλλήλοις.

Plutarchum autem ex Varrone pendere nobis iam exploratum est; sed hoc non praetereundum, Plutarchum Varrone ita usum esse, ut ad Jubae[1]) librum de *ὁμοιότησιν* ex Varrone haustum adiret. Varro igitur nomen „Feretrii" revocat aut ad verbum „feriendi" aut ad verbum „ferendi", quod spolia opima ferebantur feretro. Ad eum Propertium revocandum esse recte sentire nobis videmur, cum ita disserat:

45: causa Feretri,
omine quod certo dux ferit ense ducem;
seu, quia victa suis umeris haec arma ferebant,
hinc Feretri dicta est ara superba Jovis.

Aliter quidem iudicat Festus p. 92: „Feretrius Juppiter dictus a ferendo quod pacem ferre putaretur; ex cuius templo sumebant sceptrum per quod iurarent, et lapidem silicem quo foedus ferirent".

Hanc opinionem, quam Festum ex Verrio Flacco deprompsisse putandum est, Propertio ignotam fuisse veri aliquam habet speciem. Fortasse inde concludere licet, Verrium Flaccum omnino non a Propertio in usum vocatum esse; quod sane per temporum rationes fieri non potuit, si recte iudicat Merkelius (Ov. Fast. praef. p. 94), Flaccum libros de significatu verborum provecta aetate in lucem edidisse; quamquam etiam Mülleri (Fest. praef. p. 29) sententia probata, libros Flacci paulo post a. 735 editos esse, Propertium eos adhibuisse non probabile est, cum poeta in carminibus Romanis occupatum fuisse per a. 730—38 verisimile sit.

---

1) Jubam, Mauretaniae regem, multum temporis Romae versatum, maxime nisum in Varrone, libris suis, quorum perpaucae reliquiae tantum exstant, mores atque instituta Romanorum et Graecorum composuisse notum est. cf. Barth. l. c.

Cap. V.

De Romanorum antiquitate. (c. I.)

Carmine primo, quod poeta quasi prologum totius operis esse voluit, ex quibus originibus et initiis orta respublica Romana ad summam potentiam progressa sit, demonstrat. Itaque explicat formam, instituta, virtutes antiquissimae civitatis, ea omnia eligens et congerens, quibus maxime veteres Romani floruerint.[1]) Cum autem tantum propria ac peculiaria insignia singularum rerum brevissime exponat, est difficillimum exquirere, quibus auctoribus poeta nixus sit. Multis igitur locis nobis satis habendum erit cognoscere, quibus rebus cum aliis scriptoribus conspiret, quibus ab eis dissentiat.

Primo loco poeta expositurus, quae natura fuerit ac forma veterrimae Romae, ante Aeneae aetatem nihil urbis simile exstitisse iudicat:

hoc, quodcunque vides, hospes, qua maxima Romast,
ante Phrygem Aenean collis et herba fuit.

Tamen ex hoc non colligendum est, Propertium eam opinionem secutum esse, quae legitur apud Festum p. 266: „Romam appellatam esse Cephalon Gergithius (qui de adventu Aeneae in Italiam videtur conscribsisse) ait ab homine quodam comite Aeneae. eum enim occupato monte qui nunc Palatius dicitur, urbem condidisse atque eam Romam nominasse“, sed

[1]) Maxime ex hoc carmine, cum non praebeat continentem ac perpetuam narrationem, sed enumerationem singularum rerum, nonnulli argumentum petiverunt, quo demonstrare conabantur, elegias Romanas interruptas et dissipatas, ideoque imperfectas esse. Quod ne in hoc quidem carmen cadit. Nam quam dilucida sit orationis descriptio, quam arte cohaereant singulae sententiae, docuerunt Krahnerus Philol. tom. 27 (1868) p. 63 et Brandtius p. 35; paucis tantum locis ordo versuum videtur immutandus esse, cf. Otto, in Comment. philol. in honorem Reifferscheidii, Vratisl. 1884, p. 10 etc.

quomodo Vergilius ab Aenea initium sumere potentiam reipublicae, ita Propertius Aeneae adventu Romam aliquam imaginem habere coepisse existimat.

De forma autem veteris urbis agens Propertius cum paupertate ac tenuitate antiquarum aedium comparat sui temporis celeberrima aedificia et monumenta, quorum primum laudat templum in Palatio Apollini ob victoriam Actiacam dedicatum[1]:

„atque ubi navali stant sacra Palatia Phoebo,
Euandri profugae concubuere boves".

Atque recte poeta ipsum Palatium elegit, quod in eo primo omnium locorum domicilia constituta esse omnes consentiunt. Quae cum ab Evandro condita esse narret, accedit ad Vergilium Aen. VIII. 313 ita de eo loquentem: „Romanae conditor arcis." Evandrum autem ex Graecia „profugum" in Italiam venisse, tradit etiam Livius[2]) I. 7, 8: „Evander tum ea profugus ex Peloponneso auctoritate magis quam imperio regebat loca".

De vetere autem Palatii[3]) habitu similia Tibullus, ex quo Propertium pendere verisimile est, exhibet II. 5, 23:

Romulus aeternae nondum firmaverat urbis
moenia . . . . .
sed tunc pascebant herbosa Palatia vaccae.

---

1) Hanc aedem celebrat poeta etiam aliis locis, cf. III. 31, V. 6.

2) Conferendus est etiam Varronis de l. l. V. 21: Euander qui in Palatium venit, e Graecia Arcas.

3) Quod veriloquium exstabat de Palatio, id poeta non modo non ignorat, sed significare videtur ipsis verbis „Euandro profugae concubuere boves". Nam Palatium appellatum esse a bovibus palantibus, legimus apud Paulum p. 220: „Palatium id est mons Romae appellatus est, quod ibi pecus pascens balare consueverit, vel quod palare, id est errare, ibi pecudes solerent". Hoc quidem satis constat, grammaticos in hac una nominis interpretatione non acquievisse, quare alia veriloquia nominis protulerunt, quae etiam historici scriptores amplexi sunt, cf. Varro de l. l. V. 53, Livius I. 5. 1, Dionys. Hal. I. 31, Servius Aen. VIII. 51.

Ad quam sententiam etiam Ovidius accessit A. A. III. 119:

Quae nunc sub Phoebo ducibusque Palatia fulgent,
quid nisi araturis pascua bubus erant?[1])

v. 5--8: „fictilibus . . . . tonabat“ poeta opposuit celeberrimum illud templum Jovis Capitolini, impletum aureis, marmoreis, eburneis simulacris, illis parvulis sacellis[2]) antiquissimi temporis; atque concludit hanc partem, qua de templis egit, eadem sententia, qua inceperat, Romam nihil nisi agrum pascuum fuisse, ad quem Tiberis allueret:

et Tiberis nostris advena bubus erat.[3])

Hic fortasse in animo poetae haerebant verba

Vergilii Aen. VIII. 360: „passimque armenta videbant
Romanoque foro et lautis mugire Carinis.“

Neque sine certo consilio poeta hanc sententiam, iam semel v. 4 expositam, hoc loco repetivit; nam veteres Romanos nihil nisi pastores fuisse atque omnia apud eos ad hanc vitae rationem accommodata fuisse demonstrare hoc carmine sibi proposuit.[4])

---

[1]) Totus hic locus Propertii saepius ab Ovidio expressus est, cf. Ov. Fast. I. 243:

hic, ubi nunc Roma est, incaedua silva virebat,
tantaque res paucis pascua bubus erat.

V. 93: hic ubi nunc Roma est, orbis caput, arbor et herbae
et paucae pecudes et casa rara fuit.

V. 639: haec loca desertas vidi sine moenibus herbas;
pascebat sparsas utraque ripa boves.

[2]) Krahnerus recte iudicavit verbo „casa“ significari „sacella“; itaque cavendum est, ne cum hoc loco conferamus Tibulli v. II. 5, 26:

et stabant humiles in Jovis arce casae,

cum Tibullus agricolarum et pastorum parva domicilia significet. Potius ad sententiam, quae inest huic nostro loco, afferendus est Tibulli

I. 10, 20: „stabat in exigua ligneus aede deus“.

[3]) cf. Ovid. Fast. V. 641:

quem nunc gentes Tiberim noruntque timentque,
tunc etiam pecori despiciendus eram.

[4]) Hoc quamquam nemini ignotum esse poterat, tamen verisimile est, Propertii animo per totum hoc carmen, quo omnia ad vitam pastoriciam revocat, ea obversata esse, quae Varro refert de vita veterum

Eodem spectant ea, quae altera parte explicavit. Nam Romulum et Remum, urbis conditores, ipsos pauperrimos eorumque casam parvulam atque humillimam fuisse, significat verbis:

„qua gradibus domus ista Remi se sustulit, olim
unus erat fratrum maxima regna focus".

Eadem de Romuli Remique condicione tradit Dionys. I. 79: *αὐτοῖς ἦν δίαιτα αὐτουργὸς ἐν ὄρεσι τὰ πολλὰ πηξαμένοις διὰ ξύλων καὶ καλάμων σκηνὰς αὐτοφόρους· ὧν ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ ἦν τις ἐκ τοῦ Παλαντίου ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν ἱππόδρομον στρεφούσης λαγόνος Ῥωμύλου λεγομένη ἣν φυλάσσουσιν ἱερὰν οἷς τούτων ἐπιμελές.* Atque Propertianae domus Romuli descriptioni iam Lachmannus apposuit locum qui exstat apud Plutarchum v. Rom. c. XX: *ᾤκει δὲ Ῥωμύλος παρὰ τοὺς λεγομένους βαθμοὺς καλῆς ἀκτῆς, οὗτοι δὲ εἰσὶ περὶ τὴν εἰς τὸν ἱππόδρομον τὸν μέγαν ἐκ Παλαντίου κατάβασιν.* Qua descriptionis similitudine id, credo, evincitur, Propertium eam casam significare voluisse, quae erat in Palatio; aliam quoque casam Romuli exstitisse in monte Capitolino elucet cum ex aliis scriptoribus tum ex Vergilio

Aen. VIII. 653: „stabat pro templo etCapitolia celsa tenebat,
Romuleoque recens horrebat regia culmo".

et ex Macrobio I. 15 (p. 273 ed. Bipont.): sacrificio a rege et minore pontifice celebrato, idem pontifex calata, id est vocata in Capitolium plebe iuxta curiam Calabram, quae casae

---

Romanorum de re rust. II. 1: „Romanorum populum a pastoribus esse ortum, quis non dicit? quis Faustulum nescit pastorem fuisse nutricium, qui Romulum et Remum educavit? non ipsos quoque fuisse pastores obtinebit quod parilibus potissimum condidere urbem? non idem quod multa etiam nunc ex vetere instituto bubus et ovibus dicitur? et quod aes antiquissimum quod est flatum pecore est notatum? et quod urbs, cum condita est, tauro et vacca, qui essent muri et portae, definitum? et quod populus Romanus cum lustratur suovitaurilibus circumaguntur verres aries taurus" etc.

Romuli proxima est, quot numero dies a Kalendis ad Nonas superessent, pronuntiabat.[1])

Atque ut reges omni splendore caruerint, ita senatores pastoricio habitu, pellibus indutos sub divo consilium habuisse poeta narrat:

11. curia, praetexto quae nunc nitet alta senatu,
pellitos habuit rustica corda patres.[2])
bucina cogebat priscos ad verba Quirites:
centum illi in prato saepe senatus erat.

Eundem numerum senatorum indicat Festus p. 339: „quos (sc. senatores) initio Romulus elegit centum, quorum consilio rempublicam administraret". De modo autem, quo convocabantur cives illis temporibus, refert Dionys. Hal. II. 8, p. 81: *τοὺς δημοτικοὺς ὑπηρέται τινὲς καὶ ἀθρόοι κέρασι βοείοις ἐμβυκανῶντες ἐπὶ τὰς ἐκκλησίας συνῆγον.* Et Dionysii et Propertii verba ad Varronem redire verisimile mihi videtur, quae sententia adiuvatur eo quod legitur apud Varronem de l. l. V. 117: Cornua, quod ea, quae nunc sunt ex aere, tunc fiebant bubulo e cornu.

Transeo iam ad tertium carminis locum, quo poeta ut nonnulla veterum sacra exponat operam dat; eligit autem ea, quae maxime valeant ad illustrandam vitam rusticam ac pastoriciam, Palilia, Vestalia, Compitalia, Lupercalia: quamquam id quoque agit, ut sacra, ex quibus virtus Romana nata sit, patria ac domestica esse comprobet, cf. v. 17 et 18. De Palilibus quidem iam cap. II. p. 31 egi; cum autem, quae poeta fabulam Tarpeiae tractans de hoc festo exposuerit, ad Varronem redire visa sint, eum etiam eo, quod nostro in carmine quasi ut proprium Palilium insigne addit, sanguinem equi Octobris Palilibus ad lustrationem adhiberi, cum Varrone consentire puto:

---

1) Haud nescio an Krahnerus l. c. recte iudicaverit, Augusti temporibus casam Romuli a monte Palatino in Capitolinum translatam esse.

2) cf. Ov. Fast. V. 71:
Romulus hoc vidit selectaque pectora patres
dixit: ad hos urbis summa relata novae.

annua at accenso celebrare Palilia faeno,
qualia nunc curto lustra novantur equo.[1])

Ad hanc sententiam adducor etiam eis, quae Paullus p. 178 exhibet: „October equus appellabatur qui in campo Martio mense Octobri Marti immolabatur . . cuius cauda ut ex ea sanguis in focum destillaret, magna celeritate perferebatur in regiam". Quod autem ex Propertii oratione elucet, demum posteriore aetate sanguinem equi Octobris Palilibus adhiberi coeptum esse, num ex certo fonte hauserit, indicare non habeo.

Aptissime subiungit poeta Octobri equo Vestae sacra:

21. „Vesta coronatis pauper gaudebat asellis,[2])
ducebant macrae vilia sacra boves".

nam ut Idibus Octobribus equus mactatus coronabatur,[3]) ita Vestalibus aselli, pistorum iumenta, panibus, Vestae igni debitis, redimiebantur. Sed cum praeter asellos boum faciat mentionem, consentit cum Paulli[3]) verbis, quae ad Varronem per Verrium Flaccum redire videntur „bos frugibus pariendis est aptus".

Quae de Compitalibus[4]) poeta dicit, non ita comparata sunt, ut ad certum auctorem referri possint. Sed hoc non praetereundum videtur, Propertium id agentem, ut tenuitatem sacrorum exponat ideoque tantum singula eligat, a vera festi

---

1) cf. Ovid. Fast. IV. 731:
i, pete virginea, populus, suffimen ab ara:
Vesta dabit: Vestae munere purus eris.
sanguis equi suffimen erit vitulique favilla.

2) cf. Ovid. Fast. VI. 311:
ecce coronatis panis dependet asellis,
et velant scabras florida serta molas.

3) cf. Paullus p. 220: Panibus redimibant caput equi immolati Idibus Octobribus, in campo Martio quia id sacrificium fiebat ob frugum eventum; et equus potius quam bos immolabatur, quod hic bello, bos frugibus pariendis est aptus.

4) cf. Varro de l. l. VI. 25: Compitalia dies attributus Laribus Compitalibus ideo ubi viae competunt, tum in competis sacrificatur.

descriptione longissime abesse. Nam Compitalia magnis ludis sollemniter esse celebrata Festus[1]) et Macrobius[2]) tradunt.[3]) Postremo agit de Lupercalibus:

verbera pellitus saetosa movebat arator,
unde licens Fabius sacra lupercus habet.

quem diem festum ab Euandro, ut fabula veteri tradebatur, institutum[4]) per omnia fere Romanorum tempora permansisse omnes sciunt.[5]) In sacrorum ritu explicando cum Propertio ita Plutarchus consentit, ut etiam verba plane concinant. Hoc autem tradit Plutarchus Rom. vit. 21, 10: *τὰ δέρματα τῶν αἰγῶν κατατεμόντες διαθέουσιν ἐν περιζώσμασι* (pellitus) *γυμνοὶ τοῖς σκύτεσι* (verbera) *τὸν ἐμποδὼν παίοντες* et Caes. vit. 61: *τῶν δ'εὐγενῶν νεανίσκων καὶ ἀρχόντων πολλοὶ διαθέουσιν ἀνὰ τὴν πόλιν γυμνοὶ σκύτεσι λασίοις* (saetosa verbera) *τοὺς ἐμποδὼν ἐπὶ παιδιᾷ καὶ γέλωτι παίοντες.*[6])

Ex hoc ipso loco elucet, Plutarchum Jubae librum expressisse, quippe quo Varronis verba in graecam linguam conversa essent.

---

1) Festus p. 46: Pilae effigies viriles et muliebres ex lana Compitalibus in competis suspenduntur quod hunc diem festum esse deorum inferorum putant, eorum quos vocant Lares, quibus tot pilae suspenduntur, quod capita sunt servorum, tot effigies quot sunt liberi homines in familia collocantur, ut vivis parcant, pilis et simulacris contenti.

2) Macrobius Sat. I. 7: factum est, ut effigies Maniae suspensae pro singulorum foribus periculum si quod immineret, familiis expiarent, ludosque ipsos ex viis compitorum, in quibus agitabantur, Compitalia appellitaverunt.

3) cf. Preller, Roem. Mythol. [3]II, p. 112.

4) Livius I. 5, 2: Ibi (sc. in Palatio) Evandrum.. sollemne allatum ex Arcadia instituisse (sc. ferunt) ut nudi iuvenes Lycaeum Pana venerantes per lusum atque lasciviam currerent, quem Romani deinde vocaverunt Inuum.

5) cf. Mommsenus hist. rom. I[6], p. 44: Ein Bauern- und Hirtenfest, das wie kein anderes die schlichten Spässe patriarchalischer Einfalt bewahrt und merkwürdig genug unter allen heidnischen Festen sich am längsten im christlichen Rom behauptet hat.

6) cf. Plut. Quaest. Rom. c. 68.

Cum autem Lupercalium sacra permultum temporis penes Fabios et Quinctilios fuisse notum sit, est mirum Propertium solos Fabios laudare:

unde licens Fabius sacra lupercus habet.

Sed quamquam Fabiorum gentem vetustiorem fuisse Quinctiliis inter multos constat, tamen dubito, num Propertius hanc temporum rationem praedicandis Fabiis significare voluerit; potius est coniciendum, poetam eodem modo omissis Quinctiliis Fabios laudasse, quo antea v. 9: pro Romulo Remum, i. e. unum pro utroque nomina verit. Atque gentes inter se auctoritate pares fuisse, colligi potest ex Paullo p. 257: Quinctiliani Luperci appellati sunt a Quinctilio quodam qui praepositus est Lupercis, ut a Fabio dicti sunt Fabiani Luperci quibus hic praepositus fuerit. fuisse autem Romuli temporibus institutos utrosque et Fabianos et Quinctilianos multi sunt qui tradiderint.[1])

De re militari quae refert Propertius

27: nec rudis infestis miles radiabat in armis,
miscebant usta proelia nuda sude.

ea ad Vergilium redire apparet collato loco

Aen. VII. 523: certamine agresti
stipitibus duris agitur sudibusve praeustis.

Sed de Romuli in re militari paupertate poeta etiam c. 10 hoc modo agit:

---

[1]) Ovidius confingit Fabios Quinctiliis superiores fuisse, cum cibos a latronibus defensos soli ederent, cf. Fast. III. 373:

Ut rediit, veribus stridentia detrahit exta
atque ait „haec certe non nisi victor edet".

Atque nostris temporibus inter viros doctissimos nondum convenit, utra gens vetustior vel nobilior habenda sit. Mommsenus quidem, cum antea haec scripsisset (hist. Rom. I[1], p. 33): „Das Wolfsfest, das das Geschlecht der Fabier am palatinischen Hügel beging", posteriore in editione (I[6]) genti Quinctiliae illam partem attribuit. Ungerus autem quod statuit (Mus. Rhenan. 36, 55) Quinctilios ideo Fabiis nobiliores esse, quod nomen eorum a „quinquando" i. e. lustrando petitum sit itaque bonum omen prae se tulerit, mihi quidem minime probavit.

qui tulit aprico frigida castra lare.
idem eques et frenis, idem fuit aptus aratris,
et galea hirsutis compta lupina iubis.
picta neque inducto fulgebat parma pyropo:
praebebant caesi baltea lenta boves.

Cum igitur antea duces Romani sub divo consedissent, primum praetorio usum esse docemur illum Lucumonem,[1]) qui Romulo auxilium tulit:

29. „prima galeritus posuit praetoria Lycmon".

Etiam hunc galea indutum fuisse, Propertius discere potuit et fortasse collegit ex Varronis loco de l. l. V. 116: „galea a galero quo multi usi sunt antiqui".

Quod autem poeta de Romulo dixerat, id etiam de Tatio pro certo habebat:

magnaque pars Tatio rerum erat inter oves.

De tribus partibus populi Romani cum apud omnes fere scriptores tradatur, non de eis copiosius disserendum videtur; fortasse Propertio scribenti:

hinc Titiens Ramnesque viri Luceresque coloni

Varronis verba obversabantur, quippe qui eodem partium ordine utatur (de l. l. V. 55) „Ager Romanus primum divisus in parteis tris, a quo tribus appellata Tatiensium Ramnium Lucerum: nominatae, ut ait Ennius, Tatienses a Tatio, Ramnenses a Romulo, Luceres, ut Junius, a Lucumone".

Sed uberius agendum est de eo, quod poeta Romulum primum triumphum egisse refert:

„quattuor hinc albos Romulus egit equos".

Nam de pompa, qua Romulus in urbem ingressus sit, narrat Dionysius II. 34: *τελευταῖος δὲ τῆς πομπῆς αὐτὸς ἐπορεύετο ἐσθῆτα μὲν ἠμφιεσμένος ἁλουργῆ, δάφνῃ δὲ κατεστεμμένος τὰς κόμας, καὶ ἵνα τὸ βασίλειον ἀξίωμα σώζῃ, τεθρίππῳ παρεμβεβηκώς.* Huic adversatur Plutarchus vit. Rom. 16: *Κόσσος μὲν οὖν καὶ Μάρκελλος ἤδη τεθρίπποις εἰςήλαυνον,*

1) De Lucumone cf. p. 30

αὐτοὶ τὰ τρόπαια φέροντες. Ῥωμύλον δ'οὐκ ὀρθῶς φησιν ἅρματι χρήσασθαι Διονύσιος. Cum Plutarchum omnibus fere Romuli vitae locis ad Varronem accessisse certum sit, Varronem de ea re aut nihil aut contrarium ac Dionysium tradidisse verisimile est; aliter Plutarchus tali confidentia Dionysio repugnare non potuit. Mihi quidem et Propertium et Dionysium Varronis sententia spreta de illa re communem opinionem secutos esse certum videtur.

Ex earum urbium numero, quibuscum antiquissimis Romanis pugnandum erat, non sine consilio laudat poeta Bovillas, Gabios, Albam, Fidenas:

33. quippe suburbanae parva eminus urbe Bovillae,
et, qui nunc nulli, maxima turba Gabi,
et stetit Alba potens, albae suis omine nata,
hac, ubi Fidenas longe erat·ire vias.

nam cum omnes pristinis temporibus Romae praestitissent, earum infirmitas et humilitas Augusti aetate iam paene proverbio eludebatur. Itaque Horatius Epist. I. 11, 7: „Scis Lebedus quid sit: Gabiis desertior atque Fidenis vicus". Ad verbum fere cum Propertii versu:

„et, qui nunc nulli, maxima turba Gabi"

conspirare videtur Dionysius IV. 53: *Πόλις ἦν τοῦ Λατίνων γένους . . . . . νῦν μὲν οὐκέτι συνοικουμένη πᾶσα, πλὴν ὅσα μέρη πανδοκεύεται κατά τὴν ὁδόν· τότε δὲ πολυάνθρωπος καί, εἴ τις ἄλλη, μεγάλη.* Similiter disserit de Fidenis II. 53: *Ἐπὶ τὴν Φιδηναίων ἐστράτευσε πόλιν, ἀπὸ τετταράκοντα σταδίων τῆς Ῥώμης κειμένην, μεγάλην τε καὶ πολυάνθρωπον οὖσαν τότε.*

Atque Albam albae suis omine natam esse, ex Vergilio Propertius discere poterat:

III. 389. cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
litoreis ingens inventa sub ilicibus sus
triginta capitum fetus enixa iacebit,
alba, solo recubans, albi circum ubera nati,
is locus urbis erit, requies ea certa laborum.

qui versus excepto primo repetuntur Aen. VIII. 43. Hanc narrationem[1]) exhibet etiam Varro de l. l. V. 144: „Hinc (sc. Lavinio) post triginta annos oppidum alterum conditum. Alba, id ab sue alba nominatum. haec e navi Aeneae quom fugisset Lavinium triginta parit porcos, ex hoc prodigio post Lavinium conditum annis triginta haec urbs facta propter colorem suis et loci naturam Alba longa dicta“ et Servius Aen. I. 270: „Ascanius Albam condidit dictam Longam ab omine albae porcae repertae vel situ civitatis vel prolixitate collis“.

Vetustissimae Romae simplicitate depicta ita hanc totam partem Propertius concludit, ut nihil Romanis patrium fuisse dicat nisi nomen.[2])

Sequitur altera carminis pars qua poeta patriis deis cum Troiae penatibus coniunctis posteram magnitudinem et potentiam et gloriam populi Romani non quidem ortam, sed confirmatam ac munitam esse exponit. Quod argumentum cum Vergilius primus Aeneide conformaverit ac tractaverit, inde quin Propertius sumpserit, dubitari non potest; sed non minus eius animo obversabatur Tibulli carmen II. 5, quo de Sibylla agitur praenuntiante Aeneam et Troiae deos in Italiam adventuros esse. Itaque quod Propertius, ut iam initio, praecipiat, quid tota parte velit, explicat:

huc melius profugos misisti, Troia, penates

hoc imprimis ad Tibullum revocandum esse primo obtutu certum videtur, ita scribentem:

---

[1]) Nulla huius fabulae ratione habita disserit Livius de Alba I. 3: „Ascanius — novam ipse aliam sub Albano monte condidit, quae ab situ porrectae in dorso urbis Alba Longa appellata.

[2]) cf. Varro de l. l. VIII, 18: „ . . . . . ab Romulo Roma, ab Roma Romanus“. Tamen nonnulli offendisse videntur in hoc veriloquio; Varro enim exponit de l. l. IX, 50: qui dicunt, quod sit ab Romulo Roma, et non Romula etc. Huic quaestioni respondet Paullus p. 268: Romam Romulus de suo nomine appellavit, sed ideo Romam, non Romulam, ut ampliore vocabuli significatu prosperiora patriae suae ominaretur“.

II. 5, 39. impiger Aenea, volitantis frater Amoris,
Troica qui profugis sacra vehis ratibus,
iam tibi Laurentes adsignat Juppiter agros,
iam vocat errantes hospita terra lares.

Aeneidis autem vix est ullus liber, quo hanc esse summam laudem Aeneae, quod ex incendio Troiae deos seravverit, non praedicetur.

cf. VI. 66: non indebita posco . .
regna meis fatis, Latio considere Teucros,
errantisque deos agitataque numina Troiae.

cf. praeterea I. 6. 68. 378, III. 149, IV. 598, V. 632 etc.

Jam ante Troiam deletam deos Romae condendae favisse, documento esse fausta omina Propertius docet v. 41—44:

iam bene spondebant tunc omina, quod nihil illam
laeserat abiegni venter apertus equi [1]),
cum pater in gnati trepidus cervice pependit
et verita est umeros urere flamma pios.

Ita Vergilius quoque fugam Aeneae describit:

II. 632. descendo ac ducente deo flammam inter et hostes
expedior, dant tela locum flammaeque recedunt.[2])

Atque cum Propertius singula persequens enumeret nomina heroum, quibus debeatur gloria reipublicae:

tunc animi venere Deci Brutique secures,
vexit et ipsa sui Caesaris arma Venus

sequitur Anchisem apud Vergilium praenuntiantem magnitudinem Romae:

VI. 818 ultoris Bruti fascesque videre receptos?
824 quin Decios Drusosque procul saevumque securi
aspice Torquatum etc.

---

1) Equum ligneum Propertius commemorat IV. 1, 25:
nam quis equo pulsas abiegno nosceret arces.
IV. 9, 41: Moenia cum Graio Neptunia pressit aratro
victor Palladiae ligneus artis equus.

2) Totus hic locus conferendus est cum Horatii c. saecul. v. 37—44.

Quod autem de Roma nuntiat poeta,.eam esse alteram Troiam:

arma resurgentis portans victricia Troiae.[1])

hoc redire videtur non solum ad Vergilium:

I. 68 Ilium in Italiam portans victosque penates

et 206 illic fas regna resurgere Troiae,

sed etiam fortasse ad Ennium, si modo fragmentum „in Roma Troia revixti" Ennii est.[2])

Omnia, quae Romanis eventura essent ab Aeneae adventu, Sibyllinis libris conscripta erant, qui quanti aestimati sint omnes sciunt. Atque plures Sibyllas fuisse Propertius non ignorat; itaque v. 49 dicit:

„si modo Avernalis tremulae cortina[3]) Sibyllae" etc.

Hoc explicatius tradidit Varro, ex quo Lactantius hausit haec (I. 6. 7): „M. Varro, quo nemo unquam doctior ne apud Graecos quidem vixit, in libris rerum divinarum quos ad C. Caesarem Pontificem Maximum scripsit, cum de quindecim viris loqueretur, Sibyllinos libros ait non fuisse unius Sibyllae, sed appellari uno nomine Sibyllinos, quod omnes feminae vates Sibyllae sunt a veteribus nuncupatae, vel ab unius Delphidis nomine vel a consiliis deorum enuntiandis. σιοὺς enim deos, non θεοὺς et consilium non βουλὴν appellabant sed βυλὴν Aeolico genere sermonis. Itaque Sibyllam dictam esse quasi θεοβούλην. Ceterum Sibyllas decem numero fuisse e. q. s".[4])

Propertius autem cum de Avernali i. e. Cumaea Sibylla agat, sequitur opinionem vulgarem, qua huius Sibyllae libris fata Romanorum conscripta fuerint; sequitur etiam sententiam, quam Vergilius exhibet:

---

1) cf. v. 87:

dicam: Troia cades et Troica Roma resurges.

2) cf. Ennii Ann. fragm. ed. Spangenberg I. 93.

3) cf. Vergil. VI. 347:

„neque te Phoebi cortina fefellit".

4) Recte Maassius de Sibyllarum indicibus Gryphisw. 1879 p. 32, non solum demonstrat, a Varrone ipso indicem illum Sibyllarum confectum esse, sed etiam illius catalogi originem ad Timaeum refert.

Ecl. IV. 4 Ultima Cumaei venit iam carminis aetas. [1])

Atque Propertius ex Sibyllae vaticiniis profert duo, quorum alterum est de Roma condenda:

„dixit Aventino rura pianda Remo“.

Quod utrum Propertius ex alieno fonte an ex suo ipsius ingenio hauserit, diiudicari nequit, cum a nullo omnino tradatur. Equidem puto, illo versu poetam unum Remum pro utroque fratre [2]) commemorantem nihil aliud nisi in universum consecrationem soli et constructionem urbis significasse. Recte autem Remo Aventinum assignavit; nam memoria Romulo vindicat Palatium, [3]) Remo Aventinum, atque ita scripserunt Livius, [4]) Dionysius [5]), Plutarchus, [6]) Festus. [7]) Unus Ennius tradidit contrarium Ann. I. 83:

at Romulus pulcher in alto
quaerit Aventino servat genus altivolantum.

Alterum vaticinium est Cassandrae [8]) praenuntiantis, Troiam resurrecturam esse:

„vertite equum Danai! male vincitis, Ilia tellus
vivet et huic cineri Juppiter arma dabit“.

Hoc quamquam apud Vergilium non exstat, tamen, ut ita dicam, Vergilianis coloribus expressum; saepius enim apud Vergilium scriptum videmus „Ilia tellus“ (IX. 283, XI. 245 etc.) et „Iliaci cineres“ (II. 430, V. 787 etc.).

---

1) cf. Lactantii de ira dei ad Donatum liber c. 23. 2: Cumaea quidem volumina quibus Romanorum fata conscripta sunt, in arcanis habentur.

2) cf. v. 9: qua gradibus domus ista Remi se sustulit.

3) cf. V. 6, 43: murorum Romulus augur
ire Palatinas non bene vidit aves.

4) cf. I. 6.

5) cf. I. 86.

6) Rom. v. IX. 4.

7) p. 277.

8) De Cassandra agit Propertius etiam IV. 13, 61. cf. Otto de fabulis Propertianis p. 31.

De tertia parte carminis, qua poeta praefatur, quid carminibus Romanis tractaturus sit, nihil est quod disseram.[1])

[1]) Carmini primo subiuncti sunt octoginta versus, quibus poeta horoscopum quendam Babylonium inducit sibi obiurgantem, quod ad tale opus, quale sibi proposuerit, accesserit. Cum illum horoscopum originem deducentem faciat ex Conone, poeta cogitasse videtur de illo Conone, qui Ptolemaeo regnante comam Berenices in stellarum numerum rettulisse dicitur, de quo cf. Callimachi c. de coma Ber. Catull. c. 66. 7, Vergil. Ecl. III. 40.

Sed illorum octoginta versuum origo quamquam non est plane explorata, tamen nostris temporibus nemo doctus dubitat, quin ipse Propertius ratus, se tam grandi operi non parem esse, illum horoscopum se admonentem fecerit, ut potius elegos quam carmina heroica pangat:

At tu finge elegos, fallax opus, — haec tua castra —
scribat ut exemplo cetera turba tuo.

Elocutio autem horum versuum eodem modo ad Vergilium et Tibullum accedit atque cetera Propertii carmina; cf.

Verg. Ge. I. 335: hoc metuens caeli menses et sidera serva,
frigida Saturni sese quo stella receptet.
Prop. 84: et grave Saturni sidus in omne caput.

Verg. Ge. I. 239: obliquus qua se signorum verteret ordo.
Prop. 82: obliquae signa iterata rotae.

Verg. Ge. II. 477: caelique vias et sidera monstrent.
Prop. 107: adspicienda via est caeli verusque per astra trames.

Verg. Aen. X. 102: et tremefacta solo tellus, silet arduus aether.
Prop. 149: vel tremefacta cavo tellus diducat hiatum.

Tibull. II. 1, 26: significet placidos nuntia fibra deos.
Prop. 104: aut sibi commissos fibra locuta deos.

Tibull. I. 7, 22: fertilis aestiva Nilus abundet aqua.
Prop. 124: et lacus aestivis intepet Umber aquis.

Adde Horatii

C. IV. 11, 26: et exemplum grave praebet ales.
Prop. 109; exemplum grave erit Calchas.

C. III. 23, 12: Victimo pontificum secures cervice tinget.
Prop. 111: idem Agamemnoniae ferrum cervice puellae tinxit.

Quoniam ad finem quaestionis perveni, restat, ut summam cogitationum mearum subducam. Atque elocutionem quidem Propertii ex ceteris poetis pendere, praesertim cum omnes poetae aetatis Augusti artissime inter se cohaereant, iam saepius viri doctissimi cum alii, tum maxime Zingerleius demonstraverunt: qua in re ex eis carminibus, quae equidem tractanda mihi proposui, ut locos talem similitudinem prae se ferentes plures et pleniores conferrem, fortasse mihi contigit.

In argumento autem conformando Propertium complures auctores secutum esse, ex hoc meo libello fore ut eluceat spero. Quorum quamquam maxime Varronis libros de lingua latina, quippe qui soli cum libris de re rustica ad nostram aetatem pervenerint, nominavi, tamen ad eos solos Propertium respexisse non putandum est; immo coniciendum est, poetam ad Varronis Aetia et ad libros de vita populi Romani et de antiquitatibus saepissime accessisse. Illi autem libri de lingua latina a nobis adhiberi poterant sive debebant, cum Varronem multa ex ceteris scriptis repetivisse atque in suis sententiis sibi constitisse per se pateat.

Sed non minus velim, multum valuisse ad carmina Romana Livii libros, demonstraverim; atque ut coniecturas rectam rationem excedentes fecerim, tamen quin Livius et Propertius inter se cohaereant, vix dubitandum est.

Quae si conceduntur, Propertium in illa studia scriptorum incubuisse, ut grande et continuum poema conderet, quin omnes consentiant, fieri non potest. Neque quicquam magis dolendum est, quam quod poeta illud opus conficere morte immatura prohibitus est.

VITA.

Mauritius Tuerk natus sum a. d. IV. Cal. Mai. Vilnae a. h. s. LIX. Fidem confiteor iudaicam. Mutantibus domicilium parentibus altero aetatis anno Lautenburgum perveni, ubi primis litterarum elementis imbutus sum. Non multo post Thorunum profectus gymnasium regium Thorunense a sexto ad quartum ordinem frequentavi, tum Berolinum sede ac domicilio translato gymnasium Sophianum adii, ubi a quibus institutus sum omnes grata memoria mihi colendos profiteor. Vere a. LXXVIII maturitatis testimonio instructus civibus Universitatis Fridericae Guilelmae Berolinensis ascriptus sum atque per octies sex menses scholis interfui virorum clarissimorum Harms, Huebner, Kirchhoff, Lazarus, Paulsen, Robert, Scherer, Vahlen, Wattenbach, Zeller. Praeterea Huebner et Kirchhoff ad Graecas, Vahlen ad Latinas exercitationes benigne aditum mihi permiserunt. Quibus omnibus gratias hic ago quam maximas. Neque minorem habeo gratiam Eduardo Hiller, professori Halensi, propter summam in me humanitatem et benevolentiam.

J. S. Preuss, Berlin W., Kronen-Str. 22.